

SITUAȚIA ȘI LUPTA CALFELOR DIN CLUJ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. XVIII ȘI PRIMA JUMĂTATE A SEC. XIX

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea constituie perioada crizei sistemului de breaslă în Transilvania. Începînd cu cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, nevoile de consum, lărgirea pieții interne au pus sarcini noi și în fața breslelor. Datorită relațiilor de producție învechite care frînau dezvoltarea forțelor de producție, precum și caracterului rudimentar al tehnicii folosite, producția de breaslă nu mai putea ține pas cu creșterea cerințelor.

Lipsa unei diviziuni corespunzătoare a muncii, deci incapacitatea de a efectua cu precizia cuvenită diferitele operații, practica de a produce anumite mărfuri și — ca și în oricare organism sortit pieirii — lipsa unei acomodări suplă la noile cerințe, precum și neputința de a produce mărfuri la nivelul acestora au constituit cauzele fundamentale ale înlocuirii sistemului de breaslă¹.

Criza sistemului de breaslă era agravată de situația Transilvaniei în cadrul imperiului habsburgic. Politica economică a guvernului austriac față de Transilvania a făcut posibilă pătrunderea produselor fabricate în întreprinderile austriece². Produsele transilvănene confecționate cu pro-

¹ B. Surdu, *Liniile dezvoltării social-economice a Transilvaniei în secolul al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în *AIIC*, III, 1960; L. Fodor, *Despre problema descompunerii breslelor din Odorhei în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii*, 1956, nr. 1; Kovách Géza, *A zilahí céhek története*, București, 1958; Elena Limona, *Colecția „Acte în legătură cu breslele brașovene”, în Arhivele Statului, 125 de ani de activitate 1831—1956*, București, 1957, p. 327—343; Florentina Cazan, *Impotrivirea meșteșugarilor și negustorilor din București la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX față de îngrădirile de breaslă*, în *Analele Universității București, Seria Științe Sociale, Istorie*, XI, 26, 1962; C. Șerban, *Breslele bucureștene în secolul XVIII*, în *Studii*, 6, 1959; Mérei Gyula, *Magyar iparfejlődés, 1790—1884*, Budapesta, 1951; M. Bunta, *Date privind descompunerea breslelor clujene*, în *Acta MN*, I, 1964, p. 237—254.

² În diferitele acte ale breslelor clujene putem urmări — desigur numai pe plan local — această politică a guvernului austriac. Ea este aceea care dă naștere plîngerilor continue ale breslelor împotriva mărfurilor străine și a negustorilor străini, mai ales austriei și în primul rînd vienezi, care puseseră stăpînire pe aproape întreagă piața Clujului. Mărfurile de import, în primul rînd produsele de pielărie, constituiau o concurență mai ales pentru cei care practicau meșteșuguri legate de pielărie (cizmari, tăbăcari, curelari, pantofari), alte mărfuri constituind în schimb

cedee de producție mai rudimentare s-au dovedit a fi incapabile să facă față produselor industriale de fabricație modernă, de calitate mai bună și mai ieftine, fiind treptat puse în umbră pe piețele autohtone. Pe lângă aceasta trebuie să se țină seama și de concurența manufacturilor din Transilvania, ca de un factor care și-a avut rolul în procesul de destrămarea a sistemului de breaslă.

Meșteșugarii breslași care simțeau tot mai mult criza sistemului de breaslă folosesc diferite metode pentru a se apăra, pentru a evita criza ce-i amenința.

Astfel, o primă formă de apărare a fost aceea de a limita numărul membrilor breslei. Acest fenomen se constată la breslele din Cluj încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea³. Avînd consimțămîntul magistratului și al guberniului, breslele încearcă să micșoreze sau măcar să mențină la un nivel constant numărul membrilor, motivînd acțiunea aceasta prin greutatea plasării mărfurilor etc. Invocîndu-se dispozițiile date de autoritățile superioare, în bresle se primeau membri noi numai în cazul vacanței survenite în urma morții, a mutării din localitate etc. Creșterea numărului calfelor care doreau să intre în breaslă devenind un primejdios izvor de concurență pentru meșterii breslași, aceștia au căutat să împiedice sau cel puțin să frîneze acest proces, prin limitarea numărului de membri ai breslei. Este caracteristic în acest sens următorul

---

o primejdie pentru tîmplari, croitori, țesători, lăcătuși, olari etc. În anul 1816, în urma plîngerii breslei postăvarilor, magistratul confiscă mărfurile a doi negustori de postavuri din Viena, invocînd dispozițiile patentei regale din 1811 care îngăduie negustorilor străini importul de mărfuri în Transilvania, însă numai în cantități reduse. Dar acești negustori fuseseră de mai multe ori aici, aducîndu-și mărfurile cu căruța. În cele din urmă, guberniul dispune restituirea mărfurilor confiscate. Tot în anul 1817, la plîngerea tîmplarilor împotriva importului de mărfuri fabricate în „locuri străine“, magistratul răspunde că guberniul a îngăduit importul lucrărilor de fabricație vieneză, astfel că, deși potrivit acestei măsuri, el nu poate împiedica importul. În anul 1817, în decizia adusă pentru lichidarea conflictului îndelungat dintre breasla cizmarilor și negustorii de cizme, guberniul serie că negustorilor nu li se poate interzice vînzarea cizmelor importate, după cum cere breasla, deoarece cizmele aduse de negustorii din Viena sînt de calitate mai bună. (Arhivele Statului Cluj, Arhiva Orașului Cluj, în continuare: A.S.C., A.O.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1810: nr. 302, 431; anul 1816: nr. 512, 182, 1043, 1817, 2750; anul 1817: 109, 110, 3142; *Protocollum Electae centumvialis comunitatis Claudiopolitanae*, anul 1815: nr. 69; A.S.C., Fondul breslei cizmarilor din Cluj, Fasc. 45, sec. XIX, 17 februarie 1817; Eckhart Ferenc, *A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon, 1780—1815*, Bp., 1958).

³ O altă formă de apărare a breslelor în fața crizei a fost aceea de a mări în continuu prețurile produselor meșteșugărești. Deseori se arată în hotărîrile magistratului că breslași din diferite ramuri meșteșugărești (fierari, rotari, tîmplari, croitori etc.) în adunări fără știrea magistratului și comisarilor comerciali, alcătuiesc constituții secrete și pe baza acestora aplică măsuri „drastice“ față de meșterii care lucrează sau vînd produsele confecționate la prețuri mai mici decît cele stabilite. (A.S.C., A.O.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1809, p. 892, nr. 3119).

exemplu: în anul 1826, pe baza autorizației guberniului, breasla de croitorie ungurească din Cluj a fixat numărul membrilor săi la 74. În anul 1833, breasla avea tot 74 de membri, număr pe care reușește să-l păstreze și în anul 1846, deci cu 20 de ani mai târziu⁴.

Tot pe linia împiedecării calfelor de a deveni meșteri și de a intra în bresle se situează greutățile ce li se puneau cu ocazia lucrărilor de măiestrie: se fixau lucrări de măiestrie costisitoare, iar materialul necesar trebuia cumpărat de calfă pe cheltuială proprie. Așa numitele norme pentru lucrarea de măiestrie stabileau cu strictețe modul de elaborare a lucrării, fiecare moment al execuției acesteia. Calfele care se abăteau de la aceste reguli erau penalizate, adeseori lucrarea era pentru cea mai mică greșală calificată ca necorespunzătoare, breasla pretindea executarea unei noi lucrări de măiestrie. În cursul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, restricțiile amintite au sporit mult, amânând cu ani de zile sau făcând de-a dreptul imposibil de atins termenul fixat spre a deveni meșteri și a intra în breaslă. Stagiul de călfie a crescut mult: s-a ridicat la 10—11 ani, de multe ori la 12—13 ani și chiar 14 ani⁵. Ca urmare, a crescut numărul calfelor, încît acestea aproape că nu mai aveau în mod practic posibilitatea de a deveni meșteri breslași. Creșterea numerică a calfelor era recunoscută chiar și de contemporani: astfel în anul 1775, cu ocazia tăragănării intrării în breaslă a unei calfe, conducătorii breslei cizmarilor recunosc că circa 59—60 de calfe ar trebuie să fie primite în breaslă⁶. În anul 1833, în breasla cizmarilor din Cluj 15 calfe au fost propuse să execute lucrarea de măiestrie, iar 42 a fost amânate pentru anii următori. În anul 1841, au fost admise să execute lucrarea 12 calfe, iar amânate au fost 32. În anul 1845, s-a permis la 13 calfe să-și efectueze lucrarea de măiestrie, iar 35 au fost amânate. Din procesele verbale ale breslei cizmarilor reiese că între anii 1833 și 1845, deci în decurs de 12 ani, au cerut primirea în breaslă circa 195 de calfe. Nu cunoaștem însă numărul exact al calfelor care au intrat în acești 12 ani în breaslă. Este semnificativ totuși faptul că între 1793—1841, deci într-un răstimp de 50 de ani, numărul membrilor breslei a crescut cu 25 de meșteri. În 1793 breasla avea în total 225 de membri, iar în 1844 250 de membri⁷.

⁴ Arhiva istorică a Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj (în continuare A.I.), Fondul breslei croitorilor din Cluj, Registre și acte din anii 1823—1829, 1830—1839, 1848.

⁵ M. Bunta *op. cit.*, p. 247.

⁶ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XVIII, înaintea 28 iulie 1775; Fasc. 45, sec. XIX, 16 martie 1810.

⁷ A.S.C., Registrul breslei cizmarilor din anii 1820—1871. Vezi procesele verbale în legătură cu prenotările din anii 1833—1845.

Prin limitarea continuă a numărului membrilor breslei, prin diferite piedici puse în calea transformării în meșteri a calfelor, se căuta de fapt asigurarea forței de muncă în vederea exploatarei ei⁸.

În exploatarea forței de muncă a calfelor se constată acum o agravare: se mărește cantitatea de muncă ce trebuia efectuată într-o unitate de timp determinată, se prelungește ziua de muncă, se impun lefuri mici față de prețuri. Totodată și condițiile de muncă se înrăutățesc (locuri de muncă insalubre, lipsa uneltelor corespunzătoare etc.), se reduce hrana calfelor, iar locuințele lor erau de cele mai multe ori în pivnițe sau poduri.

Informațiile privitoare la timpul de muncă, remunerația, condițiile de lucru și hrana calfelor se găsesc în statutele, procesele verbale, protocoalele și alte documente ale diferitelor bresle și frății ale calfelor.

În ceea ce privește timpul de muncă, statutele de breaslă din secolul al XVIII-lea nu au precizat durata zilei de muncă; ele prevedeau în general obligația calfei de a începe lucrul luni dimineața și de a-l continua până simbătă seara. În acest răstimp nimeni nu putea întrerupe lucrul sau pleca din atelier fără învoirea meșterului. Ziua de lucru ținea, în general, din zori până la lăsarea nopții. În schimb, statutele de breaslă întocmite sau reînnoite la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea stabileau cu precizie durata zilei de muncă. Astfel, statutul breslei șelarilor din anul 1766 stabilea că ziua de muncă ține, atît vara cît și iarna, de la ora 5 dimineața pînă la ora 8 seara⁹. Statutele compactorilor de cărți din anul 1809 prevedeau următorul regim de muncă: iarna de la ora 6 dimineața pînă la ora 10 seara, vara de la ora 5 dimineața pînă la ora 8 seara¹⁰. Statutele croitorilor din anul 1807, reînnoite în 1822, fixau iarna ziua de muncă de la ora 6 dimineața pînă la ora 10 seara, iar vara de la ora 5 dimineața pînă la apusul soarelui¹¹. O măsură identică se prevede și în privilegiul din 1807 al breslei dogarilor¹². După cum reiese din datele enumerate, o zi de muncă ținea 15—16 ore, repartizîndu-se aproximativ identic atît în perioada de vară, cît și în cea de iarnă. Orarul de vară era în vigoare cam de la mijlocul lunii aprilie pînă la începutul lunii septembrie, iar cel de iarnă din luna septembrie

⁸ Acest lucru reiese foarte clar din următoarele: în 1809 breasla tîmplarilor cere aprobarea guvernului pentru limitarea numărului membrilor breslei și interzicerea de a promova noi meșteri din rîndul calfelor. Calfele neavînd posibilitate ani de zile de a deveni meșteri breslași — spun ei — va crește numărul calfelor din cadrul breslei tîmplarilor (A.S.C., A.O.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1809: nr. 1675, 1843; anul 1810: nr. 330).

⁹ Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár története második és harmadik kötetéhez*, II, Budapesta, 1885. Statutul breslei șelarilor din 4 decembrie 1776, art. 17, p. 627.

¹⁰ *Ibidem*, Statutul breslei compactorilor de cărți din 7 august 1809, p. 693, art. 37.

¹¹ A.I. Statutul croitorilor din anul 1807, reînnoit la 22 februarie 1822. Vezi și în Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és céhek története Magyarországon*, Budapesta, 1913, II, p. 219, art. 38.

¹² A.I., Fondul breslei dogarilor, Statutul breslei din anul 1807.

pînă la mijlocul lunii aprilie. În realitate însă, trebuie să admitem un timp de lucru și mai lung în anumite perioade. Statutele de breaslă de la începutul secolului al XIX-lea stabilesc și obligația calfelor de a lucra și în orele libere de sîmbătă seara, deci după terminarea zilei de lucru, dacă meșterul consideră necesar sau are de efectuat o lucrare urgentă. Dispunem de date din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea, indicînd o prelungire a timpului de lucru fixat în mod oficial în statute. O hotărîre din 1793 a conducerii breslei cizmarilor stabilea cantitatea de muncă ce trebuia efectuată de calfe în cursul unei săptămîni în funcție de natura lucrării, enunțînd că „de acum înainte” calfele nu vor avea o zi „liberă”¹³. Prin această zi trebuie înțelese orele de lucru stabilite în care calfele puteau să lucreze pentru ele, să-și vîndă liber produsele confecționate. Conform unei alte dispoziții din anul 1816, calfele trebuiau să lucreze în continuare pentru meșterii respectivi în schimbul lefurilor fixate de conducerea breslei¹⁴. Unele bresle, invocînd vechile obiceiuri, încep să introducă procedeul de a obliga calfele nou sosite în oraș să lucreze gratuit zile întregi (de regulă două zile) pentru părintele calfelor sau să răscumpere cu bani munca. Astfel, în anul 1842 calfele de cizmari trebuiau să răscumpere cu 24 creițari prestația aceasta de două zile¹⁵.

În răstimpul de circa un secol și jumătate care constituie cadrul cronologic al analizei noastre, o problemă permanentă a breslelor este munca în ziua de luni¹⁶. Calfele nu se prezentau uneori la lucru în ziua de luni, numită de documentele de breaslă ale vremii „lunea albastră”, „lunea chefliilor”, „lunea cizmarilor” („Blaumontag”, „korhely hétfő”, „suszter hétfő”). Conducerea breslelor a luat măsuri aspre împotriva calfelor. Dacă calfele nu începeau să lucreze luni dimineața la ora stabilită, primeau numai jumătate din leafa cuvenită pentru ziua respectivă, iar dacă nu lucrau toată ziua, li se reținea leafa pe toată săptămîna¹⁷. Conform statutului breslei de croitorie nemțească din anul 1776, pe lîngă scăderea lefii pe o zi din salariul săptămînal, calfa care nu muncia în ziua de luni trebuia să plătească 20 de creițari în casa asociației calfelor¹⁸.

O pedeapsă aspră se aplica și meșterului breslaș care trecea cu vederea acest fapt.

Pe lîngă prelungirea timpului de lucru găsim și date referitoare la exploatarea sporită a forței de muncă a calfelor, la creșterea ritmului muncii. În anul 1781, într-o scrisoare adresată conducerii breslei și comi-

¹³ A.I., Registrul breslei cizmarilor din anul 1793.

¹⁴ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, I/1, Protocol pe anul 1816, Procesul verbal al ședinței breslei din 20 mai 1816.

¹⁵ A.S.C., A.O.C., Fasc. 45, sec. XIX, 4 dec. 1842.

¹⁶ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1802, nr. 110.

¹⁷ L. Szádeczky, *op. cit.*, II, p. 219, Statutul breslei croitorilor maghiari din anul 1822, art. 32; Statutul breslei pantofarilor germani din anul 1800, art. 17; Statutul breslei șelărilor din anul 1776, art. 17, în Jakab Elek, *op. cit.*, p. 678, 627.

¹⁸ Jakab Elek, *op. cit.*, p. 632. Statutul breslei croitorilor germani din 18 decembrie 1776.

sarilor comerciali, calfele de cizmari din Cluj relatează că breasla cizmarilor a sporit „munca obișnuită” (cantitatea de muncă ce trebuia prestată într-o zi) „care este mult mai mare decât cea veche”, în timp ce salariile au rămas cele vechi. Calfele se plîng și pentru faptul că nu sînt în stare să lucreze nici măcar cît li se cerea înainte, cu atît mai puțin pot face față noilor pretenții, adică cantității sporite de muncă¹⁹. Lucrul cu bucata a dus și la o sporire a ritmului muncii. Munca cu bucata se aplica pentru a stimula calfele în obținerea unui randament mai mare. Și pentru că nu era stabilită cantitatea de muncă prin efectuarea căreia se putea primi o anumită leafă, calfelor li se cerea maximum de randament, muncă extenuantă. Într-o cerere din 1806, meșterii tîmplari din Cluj recunosc pe față că este mai avantajos pentru ei să li se lucreze cu bucata, deoarece astfel calfele lucrează mai intens, efectuînd mult mai mult decât dacă ar fi plătite săptămînal²⁰. Se găsesc date pentru practica lucrului cu bucata la breasla tîmplarilor, a cizmarilor, a dogarilor, a olarilor, dar e probabil ca acest fel de muncă să fi fost obișnuit și la alte bresle. În 1806, apoi în 1810, magistratul clujean interzice tîmplarilor să mai dea de lucru calfelor cu bucata²¹; în 1811 magistratul aduce aceeași hotărîre pentru dogari, iar o dispoziție din 1809 a guvernului interzice lucrul cu bucata la toate breslele din Cluj²².

Este greu să urmărim — pe baza izvoarelor pe care le avem deocamdată la îndemînă —, anual sau chiar de-a lungul unei perioade mai scurte, leafa pe care o primeau calfele din breslele clujene în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dificultăți ridică și faptul că retribuția varia de la o breaslă la alta și la intervale de timp scurte, iar aceste schimbări nu sînt înregistrate în documentele de breaslă. Pe baza documentelor care ne stau la dispoziție putem trage concluzia că cea mai răspîndită formă de salarizare era cea săptămînală. Între anii 1758—1763 leafa săptămînală a unei calfe eliberate, dar încă începătoare din breasla năsturarilor era de 24 bani (pénz, 100 bani = 1 florin unguresc, sau 120 bani = 1 florin renan)²³, iar leafa unei calfe pricepute era de 36 bani²⁴. În anul 1772, leafa săptămînală a unei calfe de argintar era de 4 mariași (1 mariaș = 17 creițari sau 34 dinari)²⁵, în anul 1831 era de 3 florini renani (1 florin renan = 30 creițari sau 120 dinari)²⁶, sau 2 florini renani și 36 creițari

¹⁹ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XVIII, înainte de 18 iunie 1781.

²⁰ A.I., Fondul breslei tîmplarilor, 1806. Cererea breslei către magistratul orășenesc.

²¹ Ibidem și A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1810, nr. 330.

²² A.I., Fondul breslei fierarilor, Registrul breslei din anii 1768—1871.

²³ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1964, p. 123—130.

²⁴ A.I., Registrul breslei năsturarilor, 1763; Statutul breslei năsturarilor din 22 mai 1758, art. 8, în Jakab Elek, *op. cit.*, p. 596.

²⁵ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, I, p. 123—130.

²⁶ Ibidem.

pentru calfele de aurari sau argintari²⁷. În anul 1807, calfele de lăcătuși primeau 1 florin renan pe săptămână²⁸, iar cele de curelari 4 mariași²⁹. Meșterii dogari plăteau calfelor în 1808 tot 4 mariași pe săptămână³⁰. În anul 1810, breasla fierarilor repartiza calfele în trei categorii de retribuire, probabil după gradul de calificare, stabilind următoarele lefuri săptămânale³¹:

Categoria I-a : 2 florini renani
 Categoria a II-a : 1 florin renan și 30 creițari
 Categoria a III-a : 1 florin renan

Pentru anii 1815, 1827, 1832 și 1838 există următoarele date referitor la retribuirea calfelor de croitori³²:

Categoria de retribuire	1815	1827	1832*	1838
I	2 florini	50 creițari convenționali	50 creițari convenț.	2 fl. 45 cr.
II	1 fl. 30 cr.	40 cr.	<40 cr.>	2 fl. 40 cr.
III	1 fl. 10 cr.	30 cr.	<30 cr.>	1 fl. 40 cr.

* Pentru categoria a II-a și a III-a nu dispunem de dovezi documentare, luând însă în considerare că leafa categoriei I este neschimbată în 1832 față de 1827, putem presupune acest lucru și pentru categoriile a II-a și a III-a.

Din anii 1815—1816, se găsesc referiri la patru categorii de retribuire în cadrul breslei cizmarilor. Leafa săptăminală a unei calfe din prima categorie era de 25 bani, a uneia din categoria a II-a de 24 bani, iar aceea a unei calfe din categoria a III-a și a IV-a de 22, respectiv 20 bani³³.

Cînd lucrau cu bucata, calfele mai puteau fi plătite și pentru munci prestate în afara obligațiilor statutare. În aceste cazuri, retribuirea lor diferea după categoriile de calfe stabilite pe baza salariului săptămînal. Datele tabelului următor caută să illustreze acest lucru.

²⁷ A.I., Fondul breslei aurarilor, 1772; Socotelile breslei aurarilor pe anii 1830—1858.

²⁸ A.I., Registrul breslei lăcătușilor și armurierilor din anii 1599—1845, Procesul verbal al ședinței din 5 aprilie 1807.

²⁹ A.I., Fondul breslei curelarilor. Registrul din anii 1748—1870. Procesul verbal al ședinței din 17 august 1808.

³⁰ A.I., Fondul breslei dogarilor, Registrul din anii 1764—1871.

³¹ A.I., Fondul breslei fierarilor, Registrul din anii 1768—1871. Proces verbal al ședinței din 26 aprilie 1810.

³² A.I., Registrul breslei croitorilor maghiari din anii 1800—1823, 1823—1829, 1830—1838, 1839—1840.

³³ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX, 3 februarie 1816.

Nr. crt.	Denumirea muncii efectuate	Categoriile de calfe pe baza salariului săptăminal și tarifulurile corespunzătoare			
		I (25 bani)	II (24 bani)	III (22 bani)	IV (20 bani)
1	Cusut o pereche de cizme	18	17	14	13
2	Cusut cizmă bărbătească cu tocuri de piele	16	16	13	11
3	Cusut o pereche de cizme	11	11	9	9
4	Cusut cizme cu tocuri înalte	10	10	8	8
5	Cusut cizme cu ramă, cu tocuri înalte	23	32	30	24

Tabelul a fost întocmit pe baza tarifului stabilit de breasla cizmarilor în toamna anului 1816.

Nu cunoaștem cât putea executa o calfă, într-o unitate de timp, dintr-o anumită categorie de muncă, însă — după cum vom vedea în cele ce urmează —, protestul calfelor de cizmari împotriva noii rinduieli arată că retribuiția cuprinsă în tabel nu le satisfăcea³⁴.

Alături de retribuirea săptăminală existau și alte forme de salarizare: cu ziua, cu bucata sau în parte (a doua, a treia sau a patra parte). În cazul aplicării plății cu bucata, se stabilea retribuiția după fiecare piesă lucrată, iar suma ciștigului pe o zi sau pe o săptămână depindea de puterea de muncă a calfei, de îndemnarea sa, de rapiditatea cu care lucra. Aplicarea retribuiției în acord o întâlnim îndeosebi la sfârșitul deceniului al IV-lea și în deceniul al V-lea al secolului al XIX-lea. În ianuarie 1842 se întâmplă următorul caz caracteristic: o calfă de croitor a fost trasă la răspundere de meșterul la care lucra pentru faptul că era pe stradă în timp ce trebuia să lucreze în atelier. Calfa a răspuns că poate lipsi, deoarece este retribuită cu bucata³⁵. La unele bresle, ca de pildă la argintari-aurari, se obișnuia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea să se aplice munca „în parte” (o treime sau o pătrime, ceea ce însemna că a treia sau a patra parte din suma primită pentru o lucrare efectuată revenea calfei). În perioada amintită, calfele de argintari-aurari care primeau lucrări după ziua de muncă obișnuită primeau jumătate din plata lucrărilor³⁶.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ A.I., Registrul breslei croitorilor maghiari din anii 1839—1848, Procesul verbal al ședinței din ianuarie 1842.

³⁶ A.I., Fondul breslei aurarilor, anul 1772. Audiere de martori.

Pe la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în sinul unora din bresle (tăbăcari, curelari) se mai întâlnea obiceiul după care calfele puteau să lucreze și pentru ele, pe lângă munca prestată meșterilor, după timpul de muncă prevăzut³⁷. Până la 1781, calfele de cizmari puteau confecționa orice fel de cizme după efectuarea „normei” stabilite și puteau să le și vândă liber³⁸. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, calfele de dogari puteau angaja chiar lucrări mai mici între 24 august și 11 noiembrie (ziua Sf. Bartolomeu și Sf. Martin) desigur pe lângă munca prestată pentru meșterii de breaslă³⁹. (Aceasta era perioada de vîrf pentru dogari). Calfele de argintari-aurari din Cluj puteau avea chiar uneltele și materialul lor propriu și, pe lângă leafa obișnuită, puteau și ele să lucreze și pentru sine⁴⁰.

Statutele de breaslă întocmite sau reinnoite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIX-lea, precum și hotărârile adoptate periodic la adunările de breaslă tindeau — evident, sub presiunea majorității breslei — să unifice salariile și interziceau sub amenințarea unei pedepse aspre ca meșterii să plătească calfelor un salariu mai mare decît cel stabilit. Statutele unor bresle, ca de pildă cele ale breslei croitorilor din 1822, stabileau că, indiferent de lucrul „cu săptămîna” sau „cu ziua”, calfele nu trebuie să fie retribuite în funcție de pricepere sau de sîrguință, ci în raport cu costul celor necesare traiului (hrană, îmbrăcăminte etc.)⁴¹, ceea ce nu s-a realizat însă niciodată.

Tendința de a unifica retribuțiile poate fi observată și în cadrul uniunilor interurbane de breaslă, adică al breslelor din aceeași ramură care activau în diferitele orașe din Transilvania. Breslele care făceau parte din uniuni interurbane se înțelegeau asupra retribuției identice a calfelor. Aceasta însemna de fapt o solidarizare a meșterilor breslași din diferite orașe transilvănene în vederea exploatării calfelor. Calfele părăseau o localitate numai dacă găseau în altă parte condiții mai bune de lucru și de trai. Dacă condițiile erau peste tot asemănătoare, calfele — în afară de împrejurări de forță majoră — nu aveau de ce să plece dintr-o localitate în alta. În anul 1798, la adunarea breslelor de dogari din Transilvania care făceau parte dintr-o uniune, leafa calfelor a fost fixată la 30, respectiv 20 florini ungurești pe an⁴². (1 florin unguresc = 100 creițari)⁴³. Între breslele de cizmari din Cluj și Zălau s-a încheiat,

³⁷ A.I., Registrul breslei curelarilor din anii 1748—1786, Procesul verbal al ședinței din 19 iunie 1786.

³⁸ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XVIII, înainte de 19 iunie 1781.

³⁹ A.I., Fondul breslei dogarilor, Scrisoarea dogarilor sibieni din 1798 către dogarii clujeni.

⁴⁰ A.I., Fondul breslei aurarilor, Scrisoarea breslei aurarilor sibieni către breasla aurarilor clujeni din 9 octombrie 1772.

⁴¹ A.I., Statutul breslei croitorilor maghiari din 22 februarie 1822, art. 37.

⁴² A.I., Fondul breslei dogarilor, Scrisoarea dogarilor sibieni din 1798, către dogarii clujeni.

⁴³ Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 123—130.

încă la sfârșitul secolului al XVII-lea, o înțelegere cu clauza ca cizmarii din Zălau să nu plătească calfelor mai mult decât plătesc clujenii⁴⁴. În anul 1815, breasla cizmarilor din Cluj a luat inițiativa ca, prin înțelegere cu breslele de cizmari din alte orașe transilvănene (Tîrgu Mureș, Aiud, Alba Iulia, Turda, Dej, Zălau etc.), să se fixeze lefuri unice pentru toate calfele de cizmari din Transilvania⁴⁵. În această problemă, starostele breslei cizmarilor din Tîrgu Mureș trimite în iunie 1815 o scrisoare breslașilor clujeni, înștiințându-i că în cazul în care breslele de cizmari din alte orașe transilvănene vor accepta introducerea lefurilor propuse de clujeni, cei din Tîrgu Mureș vor fi și ei de acord⁴⁶.

Datele de care dispunem în legătură cu retribuția calfelor nu ne permit să prezentăm o imagine amănunțită și exactă a condițiilor de viață ale acestora, întrucît nu avem posibilitatea de a aprecia cu exactitate raportul dintre prețuri și salarii. Acest lucru ar fi posibil numai dacă s-ar putea urmări circulația și prețurile cite unui articol în continuitatea lor, avînd în vedere fluctuația de prețuri de pe piața locală și confruntînd aceste elemente cu salariile din aceleași perioade. Nu avem însă la îndemînă izvoare care să furnizeze date privitoare la prețuri și salarii pe perioade mai îndelungate. O imagine alcătuită din cîteva date răslețe n-ar putea reflecta autentic realitatea. Dificultatea crește datorită lipsei unor lucrări care să sintetizeze rezultatele cercetărilor de istorie a prețurilor din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea⁴⁷.

Pe baza datelor pe care le posedăm vom încerca să tragem așadar doar cîteva concluzii.

După cum se știe, valoarea forței de muncă este întotdeauna determinată „de prețul mijloacelor de subsistență necesare. Muncitorul nu primește salariul corespunzător ori de cîte ori salariul muncitorului nu ajunge pentru a hrăni *corespunzător* cu modestul său standard de viață și cu situația sa de muncitor o familie...“⁴⁸ Dacă examinăm după aceste criterii condițiile de trai ale calfelor clujene se poate stabili că în prima jumătate a secolului al XIX-lea ele își duc traiul tot mai greu cu leafa primită. În favoarea acestor afirmații pledează următoarele:

⁴⁴ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XVII, 21 aprilie 1695.

⁴⁵ Într-o scrisoare din 21 aprilie 1695 cizmarii din Zălau cer cizmarilor clujeni să le trimită statutele lor spre a-și alcătui și ei statute proprii pe baza acestora. În schimb se obligă, printre altele, să nu ademenească calfe promițându-le lefuri mai mari și să se conducă după uzanțele breslei cizmarilor din Cluj în angajarea, liberarea și plata calfelor. (A.S.C., Fondul breslei cizmarilor din Cluj, Fasc. 45, sec. XVIII, 21 apr. 1695).

⁴⁶ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX, 8 iunie 1815. Scrisoarea breslei cizmarilor din Tîrgu Mureș către breasla cizmarilor din Cluj; A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1816, nr. 3162.

⁴⁷ Datorită faptului că în prezent o mare parte a materialului arhivistic al orașului Cluj dintre anii 1800—1848 este inaccesibil, ne este cu neputință să efectuăm chiar și operația de comparare a lefurilor din Cluj despre care avem informații, cu prețurile curente din perioada corespunzătoare.

⁴⁸ Karl Marx, *Capitalul*, I, cartea I, București, 1957, Ed. III, p. 334, n. 1.

1. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și, mai ales, spre sfârșitul secolului ca și în cel dintâi deceniu al secolului al XIX-lea, în urma războaielor napoleoniene și a blocadei continentale, prețul produselor agricole a trecut printr-o creștere vertiginoasă.⁴⁹ Recoltele slabe și calamitățile naturale (în anii 1803, 1806, 1810—1813, 1816, 1817 etc.) au dus și ele la o creștere a prețului produselor agricole (în special al produselor cerealiere)⁵⁰. În perioada amintită, din cauza epizootiilor aproape anuale, a scăzut foarte mult și numărul animalelor⁵¹. La Cluj, carnea era în general scumpă din cauza greutăților de aprovizionare⁵². Salariile însă nu au ținut pas cu creșterea prețurilor. Iată câteva date care ilustrează raportul dintre nivelul prețurilor și retribuția calfelor:

În anul 1810 leafa săptămînală a calfelor de fierar era de 2 fl. renani, 1 fl. r. 30 creițari, respectiv 1 florin renan. Din leafa săptămînală medie de 1 fl. 30 creițari se puteau cumpăra aproximativ 7 funți de carne de porc (1 funt = 12 creițari), iar carne de vită aproximativ 5 funți (1 funt 19 creițari). În noiembrie 1810:

1 funt de slănină veche	= 1 fl. r. 20 creițari
1 funt de slănină nouă	= 1 fl. r.
1 funt grăsime	= 1 fl. r. 30 creițari
1 funt cîrnați	= 1 fl. r.
1 funt brînză	= 1 fl. renan ⁵³

În anul 1815, leafa săptămînală a calfelor de croitor este de 2 fl. renani, 1 fl. 30 cr., respectiv 1 fl. 16 cr.⁵⁴ În perioada dintre lunile ianuarie și septembrie, prețul unui funt de carne de vită era între 8—10 cr. iar carnea de porc costa 14 cr. Dintr-o leafă săptămînală medie, calfa își putea cumpăra la prețul mediu de 9 creițari 10 funți de carne de vită și aproximativ 7 funți de carne de porc,

2 $\frac{1}{4}$ funți slănină	(1 funt = 40 cr.)
2 $\frac{1}{4}$ funți brînză cal. I	(1 funt = 40 cr.)
și 3 funți brînză cal. II	(1 funt = 30 cr.) ⁵⁵

⁴⁹ A.S.C., A.O.C., Fasc. II, nr. 79, 2396, 2799, 2888; Protocollum oeconomico-politicum, anul 1803, nr. 596, 868; anul 1806 nr. 276, 1939.

⁵⁰ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1806, nr. 276, 683, 1939, 2468; anul 1808, nr. 536, 1106; anul 1815, nr. 867; anul 1816, nr. 641, 2872; Protocollum Electae Centumviralis comunitatis Claudiopolitanae, anul 1807—1808, p. 6, 25; anul 1816, nr. 15.

⁵¹ A.S.C., A.O.C., Fasc. II, 55, 1960, 2772; Protocollum oeconomico-politicum, anul 1800, nr. 192, 248; anul 1801, nr. 195, 288, 602; anul 1803, nr. 189, 522, 558, 533, 555, 360, 378, 335; anul 1808, nr. 501, 574, 561, 760, 2255.

⁵² A.I., Fondul breslei măcelarilor din Cluj, acte din anii 1806, 1815—1816, 1818—1819, 1826—1827, 1831—1839, 1845—1848; A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1803, nr. 868, 951, 1026; anul 1808, nr. 501, 505, 536, 547, 594, 760; anul 1809, nr. 768, 1171, 1268, 2160; anul 1810, nr. 457, 395, 1446, p. 780; anul 1815, nr. 100, 288, 1317, 2786; anul 1816, nr. 2532, 3298.

⁵³ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1810, nr. 301 și p. 78.

⁵⁴ A.I., Registrul breslei croitorilor din anii 1800—1823.

⁵⁵ A.I., Fondul breslei măcelarilor, acte din anul 1815; A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1815, nr. 100, 288, 867, 1317.

(1 funt = circa 630 gr, 1 fl. renan = 60 cr.). În 1827 din leafa săptămînală cea mai ridicată de 50 cr. (în iunie 1827 1 funt de carne de vită costa 7 cr., iar în aprilie 1 funt de carne de porc costa 8 creițari⁵⁶) se puteau cumpăra 7 funți de carne de vită și aproximativ 6 funți de carne de porc. (La categoriile mai mici de retribuire, puterea de cumpărare este desigur și mai mică).

Pentru oscilația prețului cărnii și altor alimente datorită cauzelor amintite, sînt caracteristice următoarele date: În februarie 1810 1 funt de brînză = 26 creițari, iar în martie = 28 creițari⁵⁷. În ianuarie 1815, prețul cărnii de vită crește de la 8 creițari la 14 creițari⁵⁸. De la 8 cr. cît era în septembrie 1815, prețul unui funt de carne de vită se ridică, pînă în aprilie 1816, la 16 cr., iar între aprilie-iunie la 18 creițari⁵⁹. Între februarie și iunie 1818, prețul cărnii oscilează între 13 cr. și 14½ cr.⁶⁰, în perioada dintre anii 1819 și 1826—1827 între 6—7 cr.⁶¹, iar în perioada 1831—1839 el se ridică de la 8 cr. la 10 cr.⁶². Între anii 1845 și 1848, prețul unui funt de carne ajunge de la 10½ cr. la 13 cr.⁶³

2. Pare aproape cu neputință ca numai din leafa de calfă să fie acoperite marile cheltuieli necesare intrării în breaslă (taxă de intrare, cumpărarea de material necesar lucrării de măiestrie, „diurna” ce trebuia plătită meșterilor controlori, ospățul pe care-l dădeau calfele membrilor breslei cu ocazia intrării), știind că cea mai mică leafă o primeau calfele tocmai în anul cînd urmau să devină meșteri⁶⁴.

3. Unul din obstacolele puse în fața intrării în breaslă a fost și mărirea numărului anilor de călfie pînă la 10—15 ani. Uneori, înainte de a intra în breaslă, cu toată interdicția cuprinsă în statute, calfele se căsătoreau. Din cîștigul lor, ele trebuiau să-și întrețină și familiile. În anul 1809 o calfă de curelar se plînge că din salariul de calfă nu poate să-și întrețină soția și copilul⁶⁵. În anul 1823 o calfă de tîmplar scrie magistratului: „Din ce să-și întrețină (calfa) soția și copilul și să-și procure și taxa necesară intrării în breaslă, dacă din salariul primit în anul de măiestrie abia își poate cumpăra o haină mai bună”⁶⁶.

⁵⁶ A.I., Fondul breslei măcelarilor, acte din anul 1827.

⁵⁷ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1810, nr. 301, 518.

⁵⁸ Idem, anul 1815, nr. 288, p. 5.

⁵⁹ A.I., Fondul breslei măcelarilor, acte din anul 1816; A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1816, nr. 26, 400, 488, p. 219, 1543.

⁶⁰ A.I., Fondul breslei măcelarilor, acte din februarie—iunie 1818.

⁶¹ Idem, Acte din anii 1819 și 1826—1827.

⁶² Idem, Acte din anii 1831—1839.

⁶³ Idem, Acte din anii 1845—iunie 1848. Datele de mai sus din anii 1815—1848 sînt luate din diferite acte ale breslei măcelarilor. Din motivele amintite (vezi nota 47) autorul nu a putut verifica exactitatea acestor date prin confruntarea lor cu alte materiale arhivistice aflate la Arhivele Statului Cluj.

⁶⁴ Vezi M. Bunta, *op. cit.*, p. 249—250.

⁶⁵ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1808, nr. 1210.

⁶⁶ A.I., Fondul breslei tîmplarilor, Acte din anul 1823.

4. Cheltuieli însemnate trebuiau făcute de calfe și pentru îndeplinirea obligației de călătorie. Nici o calfă nu putea cere să fie primită în breaslă pînă ce nu prezenta adevărîta despre efectuarea celor trei ani de călătorie. În timpul anilor de călătorie calfele trebuiau să viziteze diferite localități, cheltuielile de călătorie și întreținerea urmînd a fi acoperite din cîștigul pe care-l realizau prin munca prestată la meșterii din localitățile unde se opreau. Este greu de imaginat ca în această situație nesigură ele să-și fi putut agonisi ceva.

5. Calfele locuiau și primeau hrană în casa meșterului la care lucrau. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, o mare parte din calfe nu mai locuiau la meșterul lor și dacă luau masa la el îi plăteau pentru aceasta. Dintr-o hotărîre a magistratului orășenesc din 10 ianuarie 1806 reiese că croitorii nu asigură calfelor hrana (masa) și cazarea și din această cauză aceștia locuiesc la diferite hanuri. Se poruncește croitorilor să asigure hrană și locuință corespunzătoare calfelor, iar salariul săptămînal să fie stabilit în acord cu acestea⁶⁷. În 1807 calfele de țesători din Cluj plăteau meșterilor pentru masă o sumă în raport cu prețul cărnii de vită⁶⁸.

6. Cîștigarea calității de meșter depindea de îndeplinirea unor cerințe tot mai mari, dintre care una era aceea ca după examenul de meșter, întrucît calfa devenea membru al breslei, să cîștige și censul de cetățenie. Acesta însă depindea, la rîndul său, de posesiunea unui imobil pe teritoriul orașului⁶⁹, ceea ce necesita o sumă destul de mare⁷⁰, pe care o calfă — dacă nu era fiu de meșteșugar mai înstărit — putea să o procure cu greu, după o muncă anevoioasă de mulți ani de zile.

Singură corelația dintre salariile despre care avem știri și prețul unui articol de consum — fie el chiar unul din cele mai importante —, nu este suficientă pentru a servi ca măsură în aprecierile făcute asupra nivelului de trai al calfelor. Un venit atît de scăzut cît îl indică această corelație pare a fi cu totul nesatisfăcător pentru acoperirea tuturor nevoilor, cu atît mai mult cu cît trebuie să avem în vedere și cheltuielile avute cu locuința, îmbrăcămîntea, hrana, spălatul etc., necesare calfelor. Astfel se pune întrebarea: din ce se acopereau toate aceste necesități, în afară de salarii? Conform uzanțelor vechi, pe lîngă salarii calfele beneficiau și de locuință și hrană la casa meșterului. Nu putem afirma că toate acestea ar fi dispărut cu totul, dispunem însă de date ce pledează în favoarea ipotezei că în perioada de destrămare se accentuează, pe măsura adîn-

⁶⁷ A.S.C., A.O.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1806, nr. 32.

⁶⁸ A.I., *Fondul breslei țesătorilor*, registrul din anii 1807—1855, procesul verbal al sedinței din 29 septembrie 1807.

⁶⁹ A.S.C., A.O.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1800, nr. 422; anul 1803, nr. 21, 186; anul 1806, nr. 386; anul 1810, nr. 52.

⁷⁰ În anul 1803 un loc de casă în partea de oraș dintre poarta de pe „Ulița Ungurească” și poarta de pe „Ulița Mijlocie” costa 80 forinți, iar în partea estică a orașului, în apropierea așa-numitului pod al nemților, în anul 1808 un meșteșugar a plătit pentru un loc de casă suma de 42 florini renani. (A.S.C., A.O.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1803, nr. 924; anul 1808, nr. 1771).

cirii crizei sistemului de breaslă. — pe lângă mărirea obligațiilor pentru intrarea în breaslă — și tendința meșterilor de a frustra pe calfe de aceste beneficii. În acest fel, acțiunea tuturor acestor factori — și nu numai problema salariului în sine — are ca rezultat, după cum s-a mai subliniat, înrăutățirea condițiilor de trai ale calfelor.

*

O altă problemă a perioadei de care ne ocupăm este aceea a organizațiilor de calfe și a reacției acestora față de condițiile de muncă și de viață create în procesul destrămării sistemului de breaslă.

Organizațiile calfelor din breslele clujene, așa zisele „asociații de calfe” (legénytársaság, Bruderschaft) apar la începutul secolului al XVI-lea. Existența asociației calfelor de croitori este atestată de statutele din 1502, 1554 și 1582. Despre activitatea organizațiilor calfelor de curelari, blănari și cizmari ne informează statutele din 1555, respectiv 1560; despre asociația calfelor de aurari ne dau relații statutele din 1561 și 1591, iar despre organizația calfelor de butnari statutul din 1532 și registrul din 1591⁷¹. În această perioadă timpurie a existenței asociațiilor de calfe, dependența acestora de bresle era foarte strinsă și ele se organizează de cele mai multe ori tocmai din inițiativa conducătorilor breslelor, în funcție de interesele meșterilor de breaslă. Statutele asociațiilor de calfe erau de regulă întocmite de meșteri. Ele reglementau relațiile dintre meșteri și calfe, puneau accentul mai ales pe obligațiile calfelor, subliniind supunerea necondiționată față de meșteri. În această privință sînt caracteristice statutele calfelor de croitorie din anul 1582, din ale căror 12 paragrafe 8 servesc interesele meșterilor și numai trei (paragrafele 7, 10, 11) reflectă interesele calfelor⁷². Faptul că statutele asociațiilor de calfe exprimă în primul rînd interesele meșterilor arată în mod clar că aceste organizații erau strict subordonate breslelor. Conducătorii asociațiilor de calfe, „decanii”, erau aleși formal de calfe, dar alegerea era aprobată de bresle, care consimeau bineînțeles numai la alegerea acelor persoane care prezentau suficiente garanții de ținută morală și supunere. Meșteri „bejăró”, însărcinați de breaslă, supravegheau toată activitatea, toate manifestările din cadrul asociațiilor, atît la adunări cît și la petreceri. Deasupra lor se afla, cu puteri depline, „părin-

⁷¹ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 280—281; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, 1958, p. 222.

⁷² A.I., Statutul breslei croitorilor din 1582, vezi și la S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 224, 377, 379. Din analiza Statutului calfelor de blănari din anul 1560 reiese că din 51 articole numai 15 se ocupă de relațiile dintre calfe și meșteri, de ajutorarea calfelor bolnave (art. 29, 30, 31), iar 36 articole prescriu obligațiile calfelor față de meșteri. Statutul nu cuprinde nici un articol care să stabilească orele de muncă, salariul etc., deci din care să reiasă că această organizație, a cărei funcție era stabilită prin statut, ar reprezenta interesele calfelor față de meșteri. O amendă mare, de 32 denari, se prevede în statut pentru cazul în care calfele țineau ședințele în lipsa reprezentanților breslei (Jakab Elek, *op. cit.*, p. 53—54).

tele calfelor“ (atyamester), ales de obicei dintre meșterii în vîrstă și mai înstăriți. Adunările calfelor se țineau la casa „părintelui calfelor“ (casa calfelor, legényszállás, Herberg etc.) și tot aici se găsea și lada asociației lor, în care, sub supravegherea decanilor și a părintelui calfelor, erau păstrate documentele asociației, banii comuni etc. Subordonarea asociațiilor de calfe față de bresle este ilustrată și de faptul că asociația judecă doar neînțelegeri cu totul neînsemnate comise de calfe. În toate cazurile, deciziile și pedepsele sînt date de breaslă, atît în conflictele dintre meșteri și calfe, cit și în cele de proporții mai mari între calfe⁷³.

Calfa care devenea membru al asociației era obligată să plătească o anumită sumă ca „taxă de intrare“, la casa asociației calfelor, precum și un fel de cotizație, cu ocazia adunărilor ținute lunar sau trimestrial. Un rol foarte important al asociațiilor era acela de a ajuta din acești bani calfele bolnave sau devenite incapabile de lucru, precum și de a ține pregătite cîteva paturi la sediul calfelor pentru calfele care veneau în oraș în căutare de lucru⁷⁴. Nici mai tîrziu, în secolele XVII—XVIII, asociațiile de calfe nu vor avea vreun rol sau amestec în reglementarea condițiilor de lucru, în asigurarea unor locuri de muncă, în repartizarea lucrului. Calfele care soseau în oraș erau repartizate de părintele calfelor conform intereselor meșterilor breslași, indiferent dacă voiau sau nu să se angajeze la meșterii respectivi. Refuzul de a accepta lucrul în atelierul ales de părintele calfelor era considerat o nesupunere gravă.

Părintele calfelor nu plasa calfele din încredințarea asociației în calitate de reprezentant al ei, ci în virtutea puterii pe care o avea de la conducerea breslei asupra tuturor calfelor. Această măsură caracteristică fazei timpurii a breslelor avea menirea să împiedice pe meșteri de a angaja calfe după placul lor, pentru ca nici un meșter să nu lucreze cu mai multe calfe decît numărul permis și deci să nu beneficieze de o situație mai avantajoasă decît ceilalți meșteri din breaslă⁷⁵. Nu sîntem întru totul de acord cu părerea cercetătorilor care susțin că aceste organizații ale calfelor ar fi luat ființă cu scopul de a apăra interesele acestora, avînd un rol de autoapărare, de asigurare a unor condiții de muncă

⁷³ Vezi infra, p. 420—423.

⁷⁴ A.I., Fondul breslei croitorilor, registrul din anii 1823, 1848, Fondul breslei fierarilor, registrul din anii 1768—1871; Fondul breslei năsturarilor, registrul din anii 1790—1871; Fondul breslei lăcătușilor și armurierilor, registrul din anii 1599—1848; Fondul breslei curelarilor, registrul din anii 1784—1870; Fondul breslei dogarilor, registrul din anii 1764—1871 etc.; A.S.C., Registrul breslei cizmarilor din anii 1820—1871.

⁷⁵ Statutul calfelor de blănari din 1560 lasă să se întrevadă (vezi n. 72) care erau interesele pe care le servea părintele în plasarea calfelor. Articolul 1 al statutului arată că dacă o calfă sosește în oraș, este obligată să se prezinte la părintele calfelor sub amenințarea unei pedepse de 3 denari pentru a fi plasată la un meșter. În art. 35 se spune că dacă un meșter are deja două calfe, este interzis sub amenințarea unei pedepse de 25 denari să i se repartizeze și o a treia calfă, indiferent dacă calfa își mai găsea sau nu de lucru.

omenești, a unei retribuții mai bune⁷⁶. Acești cercetători presupun în acest fel un grad mai înalt, forme mai dezvoltate de organizare a calfelor de breaslă, decât acelea justificate de situația lor economică și socială. După cum se știe, în țara noastră destrămarea feudalismului și formarea relațiilor de producție capitaliste au avut loc cu întârziere, astfel că descompunerea sistemului de breaslă și fenomenele legate de ea care au influențat și situația calfelor nu au putut surveni în secolele XVI—XVII. În această perioadă, deși existau destule piedici de ordin material, calfele nu erau încă lipsite de perspectiva de a intra în bresle: după o perioadă de 3—4 ani de învățătură ele deveneau meșteri. Asociațiile de calfe (după cum am văzut concret în cazul statutului din 1582 al calfelor de croitorie din Cluj) au luat ființă cu scopul de a asigura forța de muncă necesară breslelor, precum și pentru exploatarea calfelor în condițiile cele mai convenabile meșterilor. Este adevărat că, deși asociațiile calfelor erau întru totul subordonate breslei, ele constituiau într-o oarecare măsură o sursă de ajutorare a calfelor și reuneau calfele din cadrul aceleiași ramuri, contribuind astfel la încheierea solidarității între ele, la un început de omogenitate în mentalitatea lor. Mișcările calfelor de aurari din Cluj din anii 1576 și 1591 confirmă acest lucru⁷⁷.

Începutul destrămării sistemului de breaslă a adus cu sine schimbări radicale în situația calfelor. Au dispărut relațiile „patriarhale”^{*} între

⁷⁶ În lucrarea sa *Városok és kézművesség a XV századi Magyarországon* (Orașe și meșteșuguri în Ungaria în sec. XV), p. 159—160, istoricul maghiar Szűcs Jenő susține părerea că scopul principal al acestor organizații ar fi fost în primul rând acela de a asigura lucrul, de a reglementa raporturile de muncă. Această părere reliefează în primul rând funcția frăților de apărare a intereselor economice, autorul considerând drept datorie primordială a frăților repartizarea locurilor de muncă, lichidarea lipsei de lucru. Pentru a argumenta această părere, se aduc date referitoare și la unele bresle clujene. O părere întrucâtva asemănătoare este exprimată și în lucrarea „*A zilahi céhek története*” (*Istoria breslelor din Zălau*) a lui Kovách Géza, anume, aceea că frățiile în cauză au luat naștere ca organizații de autoapărare ale calfelor, având scopul de a asigura membrilor condiții de muncă și lefuri mai bune. Asociațiile de calfe din Zălau se transformă numai în sec. XVIII și la începutul sec. XIX în anexe ale breslei, în unelte ale meșterilor de breaslă, aceștia tinzând de-a dreptul să prefacă frățiile în organizații de informare a meșterilor de breaslă pentru a înăbuși, la nevoie, lupta de clasă tot mai intensă a calfelor. Emițind această părere, Kovách nu aduce însă în sprijinul ei argumente corespunzătoare bazate pe material arhivistic.

⁷⁷ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 287—295; S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 229, 231—240; Al. Doboși, *Din frământările calfelor de aurari din Cluj în a doua jumătate a veacului al XVI-lea*, în *SCIM*, I, 1950, p. 112—119; Deák Farkas, *A kolozsvári ötvöslegények stríkeja 1537 és 1576-ban, în Történelmi értekezések*, XIII, p. 1—57.

* Prin relații patriarhale înțelegem următoarele: calfa locuia la patronul său, i se asigura masa, de multe ori îmbrăcăminte, în afară de acestea primea și o sumă oarecare, deci nu avea un salariu în sensul modern al cuvântului. Aceste fapte pun în umbră relațiile reale între meșteri și calfe, mistifică elementele de exploatare care există în aceste relații.

Nu se poate nega nici faptul că, pînă la perioada destrămării breslelor, relațiile dintre meșterii breslași și calfe se bazează și pe învățarea meșteșugului, pe procesul calificării profesionale.

meșteri și calfe, fiind înlocuite din ce în ce mai mult cu relații între patron și muncitori; calfele încep să aibă o situație asemănătoare muncitorilor salariați. Înrautățirea generală a situației calfelor, faptul că multe din ele ajung în rândurile celorlalte elemente orășenești exploatare, ale zilerilor și muncitorilor salariați, trezește conștiința necesității luptei pentru îmbunătățirea situației lor.

Protestul și lupta calfelor din Cluj pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă și împotriva sistemului de breaslă rigid în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea a îmbrăcat mai multe forme:

1. *Memoriile scrise* adresate conducătorilor breslei sau, adeseori, chiar autorităților superioare: magistratului orășenesc, guberniului, îndreptate împotriva unor meșteri. Prin intermediul acestor memorii, petiții, calfele încearcă să determine meșterii sau pe conducătorii breslei să le acorde concesiile. Iată câteva cazuri legate de această formă de protest a calfelor:

În anul 1775, conducătorii breslei cizmarilor se pling că o calfă a provocat cheltuieli mari breslei recurgând ilegal la forurile superioare pentru a fi primit în breaslă. Calfa amintită nu voia să știe că numărul de membri al breslei era stabilit la 180 de persoane, și pînă cînd nu moare unul dintre membri nimeni nu va mai fi primit⁷⁸. De altfel — după cum se scrie — în caz de vacanță urmau să fie primiți ca membri în breaslă fiii meșterilor locali; în cazul în care nu existau asemenea oameni, urmau în ordine calfele străine care luau în căsătorie fiice ale unor meșteri din localitate. Calfa în cauză nu era din Cluj și nici nu luase în căsătorie pe fiica vreunui meșter, astfel că nu a fost luat în seamă la primiri în breaslă, deși era căsătorit și lucra de 12 ani în calitate de calfă⁷⁹. Într-un alt document din 5 ianuarie 1784 se face amintire despre o scrisoare adresată „Majestății sale regale”, în care este vorba despre primirea unor calfe de tîmplari în breaslă și plîngerea împotriva fixării numărului membrilor breslei tîmplarilor la cifra de 40⁸⁰. În 1826 conducătorii breslei cizmarilor scriu că, înainte de a intra în breaslă, calfele se căsătoresc și, invocînd faptul că nu-și pot întreține familia, cer să li se permită efectuarea lucrării de măiestrie și să fie primiți în breaslă mai repede decît la termenul stabilit⁸¹. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, calfele căsătorite asaltează cu petiții guberniul care, în anumite cazuri (întrări în breaslă, abuzuri săvîrșite cu oca-

⁷⁸ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XVIII, înainte de 28 iulie 1775.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ A.I., Fondul breslei măcelarilor, acte din anii 1780—1788, documentul din 5 ianuarie 1784.

⁸¹ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX, 3 august 1826.

zia examinării lucrării de măiestrie, restricții impuse de bresle etc.) aducea decizii în favoarea calfelor petiționare.

2. *Conflictuale individuale* între calfe și meșteri, între calfe și conducătorii breslelor. Cauzele acestor conflicte erau: refuzul calfelor de a se supune unor dispoziții ale breslei care le erau defavorabile: ele nu voiau să lucreze în atelierul meșterului unde au fost repartizați de părintele calfelor, își părăseau meșterii, unii întrerupeau munca atunci când meșterii aveau lucrări urgente, alții nu erau dispuși să muncească pentru meșteri peste orele de muncă fixate. Erau și cazuri de protest împotriva tratamentului aplicat. Iată câteva exemple caracteristice:

În ianuarie 1802, breasla croitorilor amendează pe calfa Bendák József, deoarece acesta nu a ascultat de meșterul de breaslă, spunînd „... că lui nu-i poruncește nici meșterul, nici polițaiul”⁸². În februarie 1802, o altă calfă de croitor a fost pedepsit cu bătaia „pentru multe fapte greșite”. După mărturia registrului de breaslă, calfa „... uneltea cu alte calfe în vederea desființării lucrului de simbătă seara, peste orele de muncă, la lumina luminărilor și pentru introducerea „Blaumontag”-ului (repausul din ziua de luni), el „... a pronunțat cuvinte urite la adresa breslei și a conducătorilor frăției și a răsturnat toată rînduiala bună a frăției calfelor”⁸³. În anul 1822, părintele calfelor a repartizat pe calfa de croitor Marsalek Ferenc în atelierul unui meșter; calfa însă nu a vrut să se supună nici poruncii staroștilor breslei⁸⁴. Aceștia au cerut judelei regal un aprod care să însoțească calfa „rebelă” la locul de muncă ce-i era destinat, dar el a continuat să se împotrivească breslei. Cînd i s-a poruncit să ceară iertare conducătorilor breslei, părintelui calfelor și fostului său patron. „el a declarat cu îndrăzneală că preferă să plătească amenda de 10 fl. renani decît să-și ceară iertare”⁸⁵. În mai 1800, trei calfe de croitori au fost pedepsite cu plata a 2 fl. renani pentru „complot” împotriva breslei și au trebuit să-și răscumpere darea în judecată cu 6 mariași⁸⁶.

În anul 1843, breasla de croitorie ungurească acordă o pedeapsă deosebit de mare, amendînd o calfă cu 8 fl. renani și 30 cr., deoarece „nu s-a supus meșterilor de breaslă”⁸⁷.

Asemenea acțiuni ale calfelor se soldau în cel mai bun caz cu înțelegeri individuale, putînd aduce numai concesii mai mici, îmbunătățiri minime. De cele mai multe ori însă, acțiunile acestea se soldau cu pedepsirea calfelor nemulțumite.

Forma cea mai frecventă a sancțiunilor aplicate împotriva calfelor era amenda în bani, a cărei sumă varia după delictul comis. Calfele care se ridicau împotriva măsurilor luate de bresle, împotriva „obiceiurilor stră-

⁸² A.I., Registrul breslei croitorilor din anii 1800—1823, Procesul verbal al ședinței din 12 ianuarie 1802.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ A.I., Registrul breslei croitorilor din anii 1800—1823.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1800, nr. 553.

⁸⁷ A.I., Registrul breslei croitorilor din anii 1839—1848.

vechi“, erau de obicei îndepărtate din oraș, iar dacă nu voiau să plece de bunăvoie, erau gonite cu forța de autorități.

În martie 1801, breasla măcelarilor obține expulzarea din oraș a patru calfe. În motivare se arată că în acel an ele nu vor mai primi de lucru la măcelarii din oraș, întrucât „...nu au vrut să se supună hotărârii breslei“⁸⁸. În anul 1828, o calfă de măcelar relatează că după ce s-a întors din călătorie, breasla l-a repartizat mai întâi la un meșter și după scurt timp la un alt meșter. Fiind mulțumit cu primul său patron, el n-a voit să-l părăsească, drept care conducătorii breslei l-au pedepsit cu îndepărtarea din oraș și i-au dat actele. Nevrînd să plece, meșterii de breaslă au vrut să-l îndepărteze cu forța. Protestînd, calfa a fost pedepsită și cu o amendă de 12 fl. renani⁸⁹. În scrisoarea de eliberare a unor asemenea calfe se trecea motivul pentru care au fost îndepărtate. Aceste calfe găseau cu greu de lucru, deoarece breslele din alte orașe se fereau să le angajeze de teama de a nu „contamina“ și calfele de acolo. Astfel, de exemplu, în actul unei calfe de croitor găsim în anul 1813 următoarea însemnare: „Numita calfă de croitor, Dobrai Péter, s-a compromis... prin reaua sa comportare în mai multe rînduri, s-a ridicat împotriva dispozițiilor venite de sus, acum fiind îndepărtat cu totul de sub aripa ocrotitoare a breslei de croitorie ungurească din Cluj, care de acum înainte nu-l va mai tolera în sînul ei“⁹⁰.

Pe lângă sancțiunile amintite, pînă în preajma anului 1848 se mai aplica cea mai neomenoasă formă de pedeapsă, pedeapsa corporală (bătaia cu lopata sau biciuirea). În martie 1773, zece calfe de măcelari în frunte cu conducătorul calfelor, decanul, au adresat o scrisoare judeiului primar al orașului și magistratului orășenesc. Ele se plîng că la 28 februarie 1773, staroștii de breaslă împreună cu un meșter mai bătrîn și doi mai tineri, — deci nu în prezența tuturor membrilor breslei și nici măcar a tuturor membrilor „bătrîni“ — „le-au pedepsit crunt“ fără motiv, bătîndu-le cu lopata în zi de duminică. Aceasta, cu toate că i-au rugat pe staroști să nu execute sentința într-o zi de duminică și chestiunea lor să fie dezbătută în fața breslei, iar dacă breasla va găsi că sînt de vină, vor face față unei pedepse duble. Calfele s-au oferit chiar să răscumpere fiecare lovitură cu cîte un florin. Sentința a fost totuși executată. „...Cu toții am suferit... 90 de lovituri <deși> am oferit atîția florini ca să nu fim umiliți, ...dar <ei> nu au ținut seama nici de ziua de duminică în care nici chiar delicventul ce merită moartea nu este executat, execuția <în acest caz> amînîndu-se pe altă zi din cursul săptămîinii. Am îndurat mult — se arată în continuare — și am fost umiliți, cu toate că statutul asociației noastre nu prevedea să fim bătuți“⁹¹. În 1800, trei calfe

⁸⁸ A.I., Fondul breslei măcelarilor, Procesul verbal al ședinței din 18 martie 1801.

⁸⁹ Idem, Scrisoarea din 28 martie 1828 către magistratul orășenesc.

⁹⁰ A.I., Registrul breslei croitorilor din anii 1800—1823.

⁹¹ A.I., Fondul breslei măcelarilor din Cluj, 1770—1779, scrisoarea calfelor de măcelari din 5 martie 1773 către magistrat și judele primar.

de croitori învinuite de complot împotriva breslei, după ce au suferit închisoare, au fost pedepsite și la 12 lovituri cu biciul⁹².

În februarie 1802, adunarea breslei croitorilor a condamnat o calfă la bătaia cu lopata. Din 12 lovituri cite s-a hotărît a i se da, ea a primit 10, fiind iertată de două⁹³. În anul 1813, o altă calfă a fost pedepsită la 12 lovituri de bici. După mărturia procesului verbal, ea a și primit 6 din ele⁹⁴.

În anul 1808, o calfă de timplar relatează că „de fapt, starea mizeră a calfelor se datorește tratamentului ce li se aplică”⁹⁵. La același tratament se referă cuvintele unei calfe de croitor în anul 1843: „meșterii de breaslă se poartă cu calfele întocmai ca birjarii” <cu caii lor>⁹⁶.

3. Izvoarele din această perioadă relatează despre mișcări ale calfelor din breslele clujene care îmbracă forme mai organizate. Aceste mișcări, exprimând interesele tuturor calfelor dintr-o ramură meșteșugărească sau cel puțin ale marei lor majorități, se desfășoară deja sub egida asociațiilor de calfe. Ele îmbracă adeseori forma refuzului colectiv de a lucra sau a conflictului violent cu conducătorii breslei și cu forțele trimise în ajutorul lor de autorități. Cazurile ce le amintim în continuare ilustrează acest fapt.

În toamna anului 1780, breasla cizmarilor a mărit cantitatea de muncă pe care trebuiau s-o presteze calfele. În semn de protest, o mare parte din calfe au încetat lucrul și nu s-au mai prezentat la ateliere⁹⁷. Documentele nu ne informează asupra duratei acestei acțiuni a calfelor, ea va fi fost însă destul de neplăcută pentru meșteri, întrucît, fiind în plin sezon, ei aveau destul de mult de lucru. Drept pedeapsă pentru atitudinea calfelor, breasla le interzice ca după efectuarea muncii obligatorii să lucreze pe cont propriu obiecte pentru vânzare, cu excepția cizmelor pentru copii sub zece ani. Calfele nu au avut o atitudine fermă față de măsurile breslei. În numele întregii asociații a calfelor de cizmari, se ia poziție „împotriva calfelor recalcitrante din cauza cărora suferă și sînt sancționate toate calfele”, dar totodată, în numele tuturor calfelor, se trimite o scrisoare magistratului orășenesc pentru a determina pe conducătorii breslei să-și schimbe dispozițiile luate. Conducătorii breslei refuză însă să îndeplinească cererea calfelor. Ei afirmă că nu consideră cantitatea de muncă pe care o pretind calfelor, atît de mare, precum spun calfele și oricare „calfă muncitoare poate să o efectueze”. Ei interzic calfelor și pe mai departe executarea cizmelor pentru adulți⁹⁸. Calfele nu

⁹² A.S.C., *Protocollum oeconomico-politicum*, anul 1800, nr. 553.

⁹³ A.I., *Registrul breslei croitorilor din anii 1800—1823*, procesul verbal al ședinței din 12 ianuarie 1802.

⁹⁴ Idem, *Procesul verbal al ședinței din 12 ianuarie 1813*.

⁹⁵ A.I., *Fondul breslei timplărilor*, acte din anul 1808.

⁹⁶ A.I., *Fondul breslei croitorilor*, *Registrul din anii 1823—1848*.

⁹⁷ A.S.C., *Fondul breslei cizmarilor*, Fasc. 45, sec. XVIII, înainte de 19 ianuarie 1781. *Petiția calfelor către conducerea breslei și comisarii comerciali*.

⁹⁸ Idem, *Rezoluția breslei din 19 iunie 1781*.

s-au resemnat cu aplicarea acestei măsuri. Dovada este faptul că decenii de-a rîndul se reiau încercările de a se interzice calfelor să efectueze lucrări, pe contul lor, după orele de muncă.

În iulie 1786, un conflict asemănător s-a iscat între calfele și meșterii curelari din Cluj, întrucît calfele cereau să poată lucra după orele de lucru în continuare pe cont propriu. Conducătorii breslei acordă un avertisment sever „calfelor nesățioase“, poruncindu-le „să se mulțumească de acum înainte cu leafa lor săptămînală, căci altfel nu vor scăpa de o pedeapsă severă“⁹⁹.

În 1801 calfele de blănari au părăsit în masă lucrul, refuzînd să se întoarcă în atelierele meșterilor. În urma plîngerii breslei, magistratul hotărăște a se aduce la cunoștință calfelor să continue lucrul după „vechile rînduieli“, iar dacă nu se vor conforma, breasla este împuternicită să recurgă la ajutorul judei pentru a pedepsi, a aresta și a întemnița calfele.¹⁰⁰

Cu un sfert de secol mai tîrziu, în luna mai 1816, adunarea breslei cizmarilor a adoptat o hotărîre conform căreia calfele trebuiau să lucreze pentru meșteri și după terminarea obligațiilor lor zilnice. Breasla a înaintat hotărîrea magistratului orășenesc spre aprobare¹⁰¹. Magistratul dispune ca hotărîrea să fie comunicată calfelor spre a afla și răspunsul acestora. Conducătorii asociației calfelor, notarul și decanii, fără să ceară părerea calfelor, s-au declarat de acord „cu tot ce fac părinții“¹⁰² (meșterii breslași). Ei consimt, așadar, să execute dispoziția, acceptă noul orar ce li s-a impus. Concomitent cu acest angajament, meșterul supraveghetor al calfelor și părintele calfelor afirmă, tot în răspunsul adresat magistratului, că membrii asociației calfelor au acceptat în mod deliberat „lucrul după noul regulament“, adoptîndu-l în adunarea lor din 12 august 1816.¹⁰³ Cînd calfele au aflat despre adoptarea hotărîrii, a izbucnit conflictul între calfe și meșteri. Revolta era intensă îndeosebi în rîndul calfelor căsătorite care nu-și puteau întreține familiile numai din leafa de calfă. Lucrul pentru meșteri și după efectuarea orelor de muncă obligatorii însemna pentru ele pierderea unei părți serioase din venit. Leafa pentru munca efectuată peste orele prevăzute era mult mai mică decît cîștigul provenit din lucrările pe care le făceau ei pentru vînzare. Calfele de cizmari, pentru a împiedica aplicarea noilor dispoziții, s-au adresat în taină magistratului. Aflînd despre aceasta, conducătorii breslei dispun organizarea unei anchete severe. Calfele care știau despre cererea adresată magistratului sau în general despre „complot“ asumîndu-și o parte din cheltuielile făcute în interesul acțiunii comune, au fost pedepsite

⁹⁹ A.I. Fondul breslei curelarilor, Registrul din anii 1784—1870. Hotărîre luată în ședința breslei din 19 iunie 1786.

¹⁰⁰ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1801, nr. 596.

¹⁰¹ Idem, anul 1816, nr. 3162.

¹⁰² A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX, înainte de 10 iulie 1816; I/1 Protocol pe anul 1816.

¹⁰³ Ibidem.

sau, ca instigatoare, silite să părăsească imediat teritoriul oraşului, nemaiputînd deveni niciodată membre ale breslei cizmarilor din Cluj¹⁰⁴. Meşterilor breslaşi li se dă dispoziţia să concedieze imediat toate calfele care nu vor să accepte hotărîrea. Unei anchete separate i-au fost supuse calfele căsătorite, care, după cum am amintit, se împotriviseră din toate puterile introducerii noii rînduieli. Acest conflict între breasla cizmarilor şi calfe s-a prelungit timp de peste un an şi jumătate. Noul program de lucru nu a putut fi introdus datorită opoziţiei masive a calfelor, acţiunii lor quasi-unitare, în urma căreia atît magistratul orăşenesc cit şi guberniul au luat poziţie împotriva schimbării orarului¹⁰⁵. Meşterii cizmari, prejudiciaţi şi ei de criza sistemului de breaslă, încercau prin procedee asemănătoare cazului descris să intensifice exploatarea forţei de muncă, să răpească pînă şi puţinele drepturi străvechi ale calfelor.

În septembrie 1845, breasla ţesătorilor hotărăşte sporirea sumei plătite de calfe meşterilor pentru masă de la 6 creîţari la 9 creîţari pe zi, ceea ce însemna un florin renan şi 3 creîţari pe săptămînă¹⁰⁶. Hotărîrea breslei a fost citită în faţa calfelor care, în frunte cu decanul, conducător al asociaţiei calfelor, au întrerupt munca în semn de protest, părăsind atelierele meşterilor. Conducătorii breslei au anchetat opt calfe în prezenţa comisarilor breslei. Toate calfele anchetate au arătat drept cauză a refuzului de a lucra faptul că suma de 9 creîţari este prea mare faţă de leafa lor săptămînală. În cele din urmă, breasla a făcut concesii parţiale. Dispoziţia nu a fost aplicată calfelor care efectuau lucrări deja începute, acestea urmînd să plătească pînă la terminarea lucrării tot 6 creîţari pe zi pentru masă¹⁰⁷.

În această perioadă au loc schimbări esenţiale în însuşi caracterul asociaţiilor de calfe, faţă de situaţia anterior arătată. Din materialul documentar de care dispunem reiese că asociaţiile calfelor nu mai sînt simple executante ale intereselor şi voinţei breslei. Adunările lor sînt folosite pentru exprimarea nemulţumirilor, pentru formularea revendicărilor. La aceste adunări calfele criticau tot mai făţiş măsurile luate de breaslă. abuzurile comise de conducătorii breslei, de părintele calfelor, de meşterii supraveghetori ai calfelor şi de decani. Grija pentru păstrarea lăzii asociaţiei, alegerea unor conducători care se bucurau de încrederea calfelor, discuţiile, certurile care aveau loc pentru stabilirea sediului calfelor, toate acestea reflectă tendinţa de a scăpa de sub tutela breslei.

În registrele diferitelor bresle se întilnesc plîngerii zilnice ale meşterilor breslaşi împotriva calfelor care se strîng în tovărăşii, ţin adunări

¹⁰⁴ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Registrul breslei din anii 1820—1871. Procesul verbal al şedinţelor din martie 1816, septembrie 1818 şi februarie 1818.

¹⁰⁵ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX, 30 ianuarie 1817; A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1817, nr. 640.

¹⁰⁶ A.I., Fondul breslei ţesătorilor, Registrul din anii 1807—1855, Procesul verbal al şedinţei din 29 septembrie 1845.

¹⁰⁷ Idem, Procesul verbal al şedinţei din 3 octombrie 1845.

separate¹⁰⁸, fără participarea părintelui calfelor și se află sub influența unor calfe „rebele“, „răzvrătitoare“, „cu purtare rea“, ascultînd mai degrabă de cuvîntul lor decît de cel al meșterilor breslași. Multe plîngerii ale conducătorilor de bresle sînt îndreptate împotriva calfelor de cizmari, al căror număr trecea uneori de 200, astfel că reprezentau o forță ce provoca îngrijorarea conducătorilor breslei¹⁰⁹.

Procesul verbal al adunării breslei cizmarilor din octombrie 1824 vorbește de „...scandalul produs în asociația tinerilor datorită unor răzvrătiți“¹¹⁰.

În decembrie 1827, 12 calfe de cizmari „cu comportare rea“ sînt îndrumate să-și scoată actele și să plece din oraș¹¹¹. Tot la adunarea breslei cizmarilor, în anul 1824, meșterii supraveghetori ai calfelor se plîng în fața întregii bresle că nu pot stăpîni calfele aflate în asociație, încăpăținate și răzvrătitoare¹¹².

În iulie 1844, un meșter tîmplar se plînge conducătorilor breslei că, în semn de solidaritate cu una din calfele sale cu care avusese un conflict, toate celelalte șase calfe au încetat lucrul¹¹³.

După obiceiul vechi al breslei, sediul asociației calfelor de tîmplari era la părintele calfelor. În anul 1797, datorită acțiunii unite a calfelor, el a fost mutat într-un han. Peste cîțiva ani însă, sub motiv că în zilele de lucru și mai ales în ziua de luni calfele fac chefuri¹¹⁴, conducătorii breslei readuc sediul în casa părintelui calfelor. În februarie 1805 murind părintele calfelor de tîmplari, prilejul a fost folosit de calfe pentru a-și muta din nou sediul la han. Breasla însă a intervenit tot în favoarea aducerii sediului în casa părintelui calfelor. Calfele s-au opus hotărîrii breslei, declarînd că nu transportă din han lada asociației calfelor. Ele au refuzat să reia lucrul pînă cînd breasla nu le va fi satisfăcut cererea, mai mult chiar, în numele asociației au interzis tuturor calfelor de tîmplari din oraș să se prezinte la lucru. Calfele au arătat că își vor apăra lada chiar cu prețul singelui. Meșterii de breaslă au cerut ajutorul judei regal care le-a trimis mai întîi 2, apoi 4 aprozi de la oraș, dar calfele li s-au împotrivit și acestora cu forța. Atunci judele regal a cerut ajutor armatei. Opt ostași înarmați, patru aprozi orășenești și căpitani cartierului au fost trimiși să liniștească calfele „rebele“. Calfele au fost prinse și închise în

¹⁰⁸ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1802, nr. 110.

¹⁰⁹ Magyar Országos Levéltár (Arhivele Statului din Budapesta), D. 26, Magyarországi ideiglenes polgári közigazgatás. Egyveleges osztály 1848, nr. 30. Petiția adresată Dietei convocate la Cluj în 29 mai 1848 a fost semnată în numele a 247 calfe de cizmari din Cluj.

¹¹⁰ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Registrul breslei cizmarilor din anii 1820—1871, Procesul verbal al ședinței din 25 octombrie 1824.

¹¹¹ Idem, Procesul verbal al ședinței din decembrie 1827.

¹¹² A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX. 24 septembrie 1842.

¹¹³ A.I., Fondul breslei tîmplarilor, Registrul breslei din anii 1832—1858, Procesul verbal al ședinței din 22 iulie 1844.

¹¹⁴ A.I., Fondul breslei tîmplarilor, acte din anul 1805.

temnița orașului, iar lada asociației a fost dusă la starostele breslei¹¹⁵. În cursul anchetei, aprozii orașului au relatat că atunci când au prins pe una din calfe și au vrut s-o ducă la temniță, celelalte calfe i-au luat apărarea. Ele au declarat că preferă să meargă toate în „turn“ decît să-și cedeze lada, care este a lor și nu a breslei. Nici după aceasta, calfele nu au consimțit să-și mute din nou sediul la casa părintelui calfelor sau a vreunuia dintre meșterii breslași¹¹⁶. „Răzvrătirea“ calfelor de timplari a ajuns în fața magistratului orășenesc. Magistratul a ordonat eliberarea calfelor deținute, dar nu le-a îngăduit să-și aibe sediul în han. De asemenea, calfele nu puteau ține adunări decît în prezența împuternicitului breslei și a părintelui calfelor. Calfele au trebuit să plătească și daunele produse, însă din banii lor proprii și nu din cei ai asociației. Magistratul ordonă cu strășnicie: „...calfele să asculte cu totul de breaslă și de conducătorii ei, să respecte toate obiceiurile, rînduilele, regulile breslei...“, căci dacă nu vor asculta vor fi pedepsite cu aspre pedepse corporale¹¹⁷.

Nemulțumirile care s-au produs în rîndul calfelor din cauzele mai sus arătate au fost vremelnice reprimare prin pedepse și amenințări de magistratul orășenesc. În 1810 însă ele izbucnesc din nou. Calfele de timplari încearcă să modifice hotărîrea magistratului din anul 1805 și vor să-și mute sediul de la părintele calfelor la un alt meșter care însă nu făcea parte din breasla timplarilor. Totodată ele nu au vrut să accepte pe nici unul din cei patru meșteri timplari care au fost propuși să țină locul părintelui calfelor, declarînd că nu mai au nevoie de deținătorul acestei funcții¹¹⁸.

În urma izbucnirii conflictului, magistratul a ordonat o anchetă. Din relatările comisarilor însărcinați cu ancheta cunoaștem amănunte privitoare la aceste nemulțumiri. Pentru a intimida calfele, magistratul a ordonat anchetarea fiecăreia în parte, punîndu-li-se în vedere pedeapsa cu închisoarea, o amendă de 2 florini ungurești, precum și interdicția de a părăsi orașul trei luni de zile, după care vor fi expulzate menționîndu-se în certificatul lor cauza pentru care au suferit pedeapsa și atrăgîndu-se atenția organelor respective asupra persoanei lor „primejdioase, răzvrătitoare“ etc.¹¹⁹

S-ar părea că acest conflict între calfele de timplari și breaslă ar avea cauze minore. Situația însă se prezintă altfel. Atunci când calfele luptă pentru a-și muta sediul la han, vor să scape de sub controlul breslei. În sediul lor puteau discuta mai bine problemele care le priveau, își puteau împărtăși durerile și puteau aduce hotărîri. Lupta pentru păstrarea lăzii calfelor simbolizează tendința de neatîrnare a asociației calfe-

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Idem, Audiere de martori din februarie 1805.

¹¹⁷ Idem, Hotărîrea Magistratului din 5 februarie 1805 în legătură cu răzvrătirea calfelor de timplari; A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1805, nr. 283, 284.

¹¹⁸ A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1810, nr. 3181.

¹¹⁹ Idem, nr. 3358.

lor, dorința lor de a scăpa de sub influența breslei. Prezența părintelui calfelor la adunările calfelor însemna un control, o înfrinare a calfelor.

Despre o răzvrătire datorată unor cauze asemănătoare aflăm și din procesul verbal al adunării din 11 aprilie 1826 a breslei cizmarilor. După cum se constată, o parte din calfele de cizmari nu și-au soluționat pe cale legală plîngerea împotriva conducătorilor asociației calfelor și a decanului, ci au atacat pe conducători în adunarea din 3 aprilie. Două calfe care ațîtau pe celelalte să ia lada asociației de la decan au fost imediat expulzate din oraș de conducerea breslei. Celelalte calfe, în număr de 26, au fost pedepsite cu o amendă de 6 fl. renani¹²⁰. Lucrurile nu s-au oprit aci, în continuare dispunem însă numai de informația că breasla a dat în judecată pe instigatorii calfelor răzvrătite. Cazul a ajuns în fața magistratului și apoi a guvernului, care la 9 martie 1827 ordonă o anchetă, în cursul căreia unul din conducătorii calfelor declară că bătaia din timpul adunării nu s-a iscat fără motiv. Meșterii și conducătorii asociației obișnuiau să treacă cu vederea greșelile fiilor meșterilor breslași localnici pe care îi tratau bine, pe cînd străinilor le aplicau un tratament necruțător, ceea ce le-a provocat indignarea¹²¹.

O veritabilă „grevă” a calfelor de pantofari se desfășoară în luna mai 1827.

Deoarece, împotriva voinței, conducătorii breslei le-au schimbat sediul și au numit un nou părinte în locul celui vechi cu care erau mulțumite, calfele au părăsit atelierele și chiar orașul, reluînd lucrul numai după 9 zile, în urma avertismentului sever primit din partea magistratului orășenesc.

După cum mărturisesc cele 20 de calfe în cererea de anulare a amenzii de 6 fl. renani cu care au fost pedepsite, acest act, semn de protest împotriva amestecului breslei în treburile lor, a fost săvîrșit din voința unanimă a calfelor¹²².

Acțiunea asociației de calfe ca organizație a calfelor din cadrul aceleiași ramuri, împotriva breslei, este foarte bine ilustrată și de următorul caz: în noiembrie 1845 a fost convocată adunarea calfelor pentru a dezbate un scandal iscat între cîteva calfe de croitori. În convocatorul adunării se menționa că cei care vor lipsi de la adunare vor fi pedepsiți cu o amendă de 2 florini. Una din calfe a rectificat suma la 30 creițari, scriînd pe listă că întrucît nu va avea loc o adunare trimestrială, decanul nu are dreptul de a fixa o amendă de 2 florini și de altfel, conducătorii breslei și ai asociației s-au obișnuit prea mult cu distribuirea de amenzi. O altă calfă și-a șters numele de pe listă¹²³. Meșterii de breaslă au văzut

¹²⁰ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Registrul breslei din anii 1820—1871. Procesul verbal al ședinței din 11 aprilie 1826.

¹²¹ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Fasc. 45, sec. XIX, 19 martie 1827.

¹²² A.S.C., A.O.C., Protocollum oeconomico-politicum, anul 1827, nr. 1666, 1761, 1920, 1921, 3745.

¹²³ A.I., Registrul breslei croitorilor din anii 1839—1848, procesul verbal al ședinței din noiembrie 1845.

în aceste fapte ale calfelor „dispreț față de breaslă, bătaie de joc și ridiculizarea conducătorilor“. Părintele calfelor a cerut conducătorilor breslei pedeapsirea aspră a celor două calfe, „... pentru a împiedica la timp răspîndirea neregulilor și a unor astfel de acte dezlîinate“. În cursul chestionării în fața întregii bresle, calfa de croitor Egeni Elek nu a recunoscut că ar fi vorba de vreo greșală și a acuzat de tiranie pe conducătorii calfelor și ai breslei, care, prin amende nedrepte, „scot cu forța banii din buzunarele calfelor“. El a susținut că, rectificînd în convocator suma amenzii, a intenționat să împiedice săvîrșirea unor astfel de abuzuri, că-rora li se va opune și în viitor¹²⁴. În fața adunării tinerilor, după cum scrie notarul breslei, calfa s-a ridicat și împotriva obiceiului de a fi biciuiți de către părintele calfelor conform statutului strămoșesc pe care îl califica necorespunzător spiritului vremurilor. Sub presiunea breslei, cazul a fost discutat și la adunarea asociației calfelor de croitori, tinerii însă au găsit că nu trebuie aplicată nici o pedeapsă, ba mai mult, în locul decanului anterior a fost ales tocmai Egeni Elek¹²⁵.

Se pare că conducătorii breslei se temeau de răbufnirea nemulțumirilor și de atitudinea combativă a calfelor, căci au fost pedepsiți numai „principalii vinovați“. Calfa amintită a fost pedepsită cu o amendă de 12 fl. (Luînd ca bază salariile din 1838, această sumă era egală cu salariul unei calfe de croitorie pe cca. o lună și jumătate). Alte cîteva calfe au fost îndepărtate din oraș¹²⁶.

Cele cîteva cazuri descrise reflectă procesul de închegare treptată a solidarității calfelor. Ele își dau seama tot mai mult de necesitatea luptei comune. Procesul constă în recunoașterea faptului că o calfă are interese comune cu calfa unui alt meșter și nu cu meșterul său propriu și că deci calfele trebuie să fie solidare între ele. În sensul acesta trebuie văzută și noua atmosferă care începe să domnească în sinul organizațiilor de calfe.

Datorită stadiului înapoiat al industriei, pînă la 1848 o bună parte a muncitorimii din Transilvania era formată din calfe. Secole de-a rîndul, calfelor de breaslă le surîdea „situația privilegiată“ — într-un anumit sens — a meșterilor breslași, ele năzuiau în fond să-și creeze aceeași „situație privilegiată“, deci erau legate de ordinea existentă, de sistemul de breaslă. Iată de ce calfele nu puteau fi o pătură cu adevărat revoluționară a populației orășenești. Mișcările și organizarea lor au ca obiect în primul rînd satisfacerea unor revendicări minime privitoare la retribuție, la îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă. Din această cauză, înainte de 1848 în aceste mișcări ale calfelor nu apare obiectivul clar al lichidării sistemului de breaslă, notă categoric antifeudală.

Transformările sociale și politice din timpul revoluției din 1848—1849 au avut urmări și în viața calfelor din breslele clujene. Calfele din Cluj

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Ibidem.

au înființat în anul 1848 Asociația Tinerimii Meșteșugărești din Cluj¹²⁷. Ele au adresat o petiție dietei convocate la Cluj pentru ziua de 29 mai 1848, petiție în care circa 610 calfe de cizmari, tâmplari, dulgheri, croitori, tăbăcari, șelari, blănari, curelari, pantofari, lăcătuși, fierari, săpunari și pălărieri au cerut în numele tuturor calfelor din breslele transilvănene:

1. Desființarea plafonării în privința numărului de membri ai breslelor.
2. Ștergerea taxelor ridicate de intrare în breaslă.
3. Desființarea „anului de efectuare a lucrării de măiestrie“, participarea reprezentanților calfelor la examinarea lucrării de măiestrie.
4. Libera stabilire a calfelor oriunde au posibilitate de lucru. Alegerea liberă a atelierului și tratative libere cu meșterii în privința lefurilor.
5. Stabilirea zilei de muncă în așa fel, încît calfele să aibă timp și pentru propria lor instruire.
6. Desființarea obligației de călătorie.
7. Reglementarea situației ucenicilor: în timpul anilor de ucenicie, ei să-și învețe meseria și să nu fie folosiți la alte munci.
8. Înființarea de școli reale duminicale, organizarea unor expoziții de lucrări meșteșugărești pentru ridicarea calificării calfelor și posibilitatea de a se afirma din punct de vedere profesional.
9. Cei care nu pot intra în bresle să poată lucra liber oriunde¹²⁸.

Petiția calfelor din breslele clujene a fost trimisă de dietă comisiei unirii, al cărei președinte a transmis-o, la 12 iunie 1848, ministrului industriei și comerțului¹²⁹. Nu cunoaștem soarta petiției, drumul pe care îl va mai fi parcurs.

Sub presiunea mișcării calfelor din întreaga țară în anul 1848, guvernul a fost nevoit să-și îndrepte atenția spre îmbunătățirea situației calfelor și la 9 iunie s-a adoptat decretul de modificare a regulilor referitoare la bresle¹³⁰. Scopul decretului a fost în primul rînd acela de a asigura libertatea inițiativei industriale. Pe lângă aceasta, el a desființat autoritatea unică a breslelor în domeniul plăților, această problemă devenind obiectul unor tratative bilaterale între meșteri și calfe. Decretul a stabilit ziua de muncă de 11 ore, pentru munca efectuată în afara acestor ore trebuind să se plătească suplimentar. Dacă calfele locuiau în casa meșterului, trebuia să li se asigure un adăpost sănătos.

Pe lângă paragrafele care urmăresc îmbunătățirea reală a situației calfelor, în decret mai găsim și altele care servesc interesele meșterilor breslași. De pildă decretul pune piedici libertății de organizare a calfelor, interzicînd acțiunile îndreptate împotriva acelor calfe care lucrează pentru lefuri mai mici.

¹²⁷ Ungăr László, *A hazai céhrendszer bomlásáról*, în *Századok*, 1938, nr. 4—6, p. 182—183.

¹²⁸ Magyar Országos Levéltár, D. 26. Magyarországi ideiglenes polgári közigazgatás. Egyveleges osztály 1848, nr. 30.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Mérei Gyula, *op. cit.*, p. 374—377.

În viața calfelor care sperau că revoluția va aduce îmbunătățiri traiului lor, nu s-au petrecut transformări esențiale. Nici după luni de zile nu s-a trecut la executarea decretului. Din această cauză, continuă să fie la ordinea zilei acțiunile de protest ale calfelor din diferite bresle. Dintre aceste manifestări se remarcă, în privința proporțiilor și a revendicărilor prezentate, mișcarea calfelor de cizmari din august 1848¹³¹. 150 de calfe de cizmari au refuzat lucrul, au luat cu de-a sila lada asociației de la părintele calfelor și și-au formulat revendicările pe care le-au înaintat magistratului orășenesc:

1. Nerecunoașterea autorității părintelui calfelor (nu-și vor mai păstra lada la acesta, nu se vor mai prezenta la casa lui la adunări, ci își vor găsi un sediu într-un loc convenabil).

2. Desființarea obiceiului de a obliga calfele în căutare de lucru, so-site în oraș, să presteze muncă gratuită timp de două zile în folosul părintelui calfelor. În caz contrar, ele să fie plătite pe aceste zile.

3. Participarea la înmormintări exclusiv cu plata lefii integrale pe ziua înmormintării.

4. Părintele calfelor și meșterii supraveghetori ai calfelor să nu poată administra după bunul lor plac banii asociației, banii să servească ajutorării calfelor bolnave¹³².

Nu cunoaștem durata „grevei“, dar „greva“ calfelor de cizmari se va fi prelungit, deoarece comisarii breslei fac apel la conducătorii breslei ca să răspundă fără zăbavă cererii calfelor, pentru ca „tinerimea să nu stea atît de mult fără lucru“. Deoarece răspunsul meșterilor breslași întirzia, calfele au înaintat o nouă cerere comisarilor, în care formulează cu mai multă hotărîre aceleași revendicări. Calfele arată că, cu toate cele întîmplate în timpul revoluției, în situația lor nu a intervenit nici o schimbare, că și acum trăiesc la fel ca pe vremea strămoșilor, cu secole înainte. Părintele calfelor și meșterii supraveghetori dețin ca niște stăpîni „lada“ calfelor (adică o administrează cu de la sine putere, își însușesc banii calfelor), lucru pe care ele nu îl vor mai tolera.

În răspunsul dat, breasla susținea că sub influența unor instigatori, revendicările acestea exprimă numai poziția calfelor care sînt pline de datorii și nu au nici o șansă de a deveni vreodată meșteri de breaslă. Despre continuarea acestei acțiuni cunoaștem că meșterii breslași poruncesc calfelor, prin intermediul comisarilor breslei, ca pînă la primirea de la forurile superioare a unor dispoziții referitoare la aplicarea decretului de modificare a regulilor de breaslă, să se conducă și pe mai departe după regulile obișnuite ale breslei¹³³.

Examinînd unele puncte ale revendicărilor de mai sus, se observă că pe lîngă revendicările referitoare la problema retribuției, la reducerea

¹³¹ A.S.C., Fondul breslei cizmarilor, Registrul breslei din anii 1820—1871. Procesul verbal al ședinței din 5 august 1848.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem.

orelor de muncă, la schimbarea tratamentului, la desființarea abuzurilor etc., apar acum și altele ca: desființarea limitării numărului de membri, ștergerea tuturor taxelor, desființarea anului de executare a lucrării de măiestrie, a obligației de a călători. În esență deci, calfele din breslele clujene formulează cereri de lichidare a obstacolelor care le împiedecau să intre în rîndul meșterilor. Anularea lor însemna practic dispariția restricțiilor impuse liberului exercițiu al meșteșugului și puțința de a lucra ca meșteșugari neîngrădiți de restricțiile de breaslă.

În anii absolutismului ce a urmat revoluției, izvoarele ne dau știri despre cîteva conflicte. În anul 1850, instigate fiind de o calfă „bătrînă” calfele de lăcătuși au părăsit atelierele meșterilor și au declarat că nu vor reveni la lucru pînă cînd lada lor nu va fi readusă la sediul stabilit de ei¹³⁴.

Din octombrie 1851, avem știri despre un conflict între frăția calfelor de cizmari și breaslă în problema salariilor. În urma acestui conflict, magistratul orășenesc, prin hotărîrea sa din 7 iulie 1851, stabilește precis obligațiile calfelor de cizmari, munca ce trebuia prestată, salariul, precum și obligațiile meșterilor în legătură cu asigurarea locuinței, alimentației etc.¹³⁵ Hotărîrea mai sus amintită este cea dintîi reglementare oficială cunoscută de acest gen.

În 1852, calfele de croitorie ungurească refuză să ia parte la ceremonia înmormîntării meșterilor și să ducă sicriul, deoarece nici meșterii nu iau parte la asemenea ceremonii organizate la moartea unor calfe¹³⁶.

În octombrie 1856, calfele de croitorie nemțească adresează o petiție breslei pentru reglementarea orelor de lucru. Petiția este însă respinsă¹³⁷.

După 1850, întîlnim deseori plîngerii ale meșterilor și conducătorilor breslelor împotriva calfelor din diferite bresle și împotriva asociației calfelor. În aceste plîngerii se arată că după revoluție calfele nu mai respectă vechile reguli, fiind într-o continuă agitație, fapt pentru care este aproape cu neputință să se mențină ordinea și disciplina¹³⁸.

Decretul de modificare a regulilor de breaslă din 9 iunie 1848 urmărește ca, pe lîngă apărarea intereselor patronilor, să ușureze trecerea calfelor în rîndul meșterilor. În anii de după înfrîngerea revoluției, aceasta s-a și realizat. Aceste modificări ale statutelor de breaslă au fost menținute și în epoca absolutismului austriac. Dispariția îngădirilor de breaslă nu s-a produs însă de la o zi la alta. Breslele se obișnuiesc mai greu cu dispariția monopolului lor asupra exercitării meșteșugurilor. Ele

¹³⁴ A.I., Fondul breslei lăcătușilor și armurierilor, Registrul breslei din anii 1795—1886, Procesul verbal al ședinței din 28 august 1850.

¹³⁵ A.I., Registrul breslei cizmarilor din 1820—1871, Procesul verbal al ședinței din 8 octombrie 1851.

¹³⁶ A.I., Fondul breslei croitorilor, Registrul breslei din anii 1849—1880.

¹³⁷ A.I., Registrul breslei croitorilor germani din anii 1856—1861.

¹³⁸ A.I., Fondul breslei croitorilor maghiari, Registrul breslei din anii 1849—1880.

se află încontinuu în luptă cu așa-numitele calfe clandestine (kontár) care nu vor să lucreze în ateliere, ci numai pe cont propriu, cu negustorii care vindeau produse finite etc.¹³⁹ Breslele caută să mențină restricțiile referitoare la anul de călătorie, la efectuarea lucrării de meșter etc. Astfel, în septembrie 1850 o calfă de fierar roagă breasla să treacă cu vederea faptul că nu a putut să-și îndeplinească în alte localități toată perioada de călătorie și să-i permită să-și confecționeze lucrarea de măiestrie, angajându-se să-și efectueze timpul de călătorie rămas lucrând în localitate. Deși comisarii breslei sînt de acord cu această rugăminte, breasla îi dă un răspuns negativ¹⁴⁰. În anul 1851, cererea de primire în breaslă a unei calfe de aurar a fost de asemenea refuzată de breaslă pe motiv că nu a efectuat anii obligatorii de călătorie și de aceea nu este vrednică de a intra în breaslă. Calfa amintită s-a adresat comandantului austriac care a decis să fie lăsată să-și efectueze lucrarea de măiestrie și să i se acorde dreptul de a fi meșter. Totuși conflictul s-a prelungit pînă în iulie 1854, cînd, din ordinul magistratului, calfa a fost admisă la examenul de meșter¹⁴¹.

Încă înainte de 1848, dezvoltarea relațiilor capitaliste a făcut ca instituția breslelor să devină practic inutilă și în Transilvania. Deși breslele s-au mai menținut o vreme, revoluția și anii care i-au urmat au adus schimbări însemnate în întregul lor sistem de organizare. Autoritățile centrale și-au dat seama tot mai mult de caracterul perimat al sistemului de breaslă, adoptînd măsuri corespunzătoare. Astfel, a fost lichidată autonomia breslelor. Toate breslele au ajuns sub o conducere centrală, fiind obligate să-și reînnoiască statutele în fiecare an. În anul 1851, o dispoziție provizorie a introdus sistemul autorizațiilor de funcționare pentru meșteșugari. Decretul imperial din 9 februarie 1857 a luat breslelor dreptul exercitării meșteșugului, care a trecut asupra autorităților administrative. Patenta emisă în 20 decembrie 1859 a introdus o libertate limitată de exercițiu al meșteșugurilor, în anul următor s-a desființat lucrarea de măiestrie și perceperea taxelor pentru această lucrare¹⁴². Prin aceasta s-a deschis și calea legală de pătrundere a meșteșugarilor din afara breslelor. În cele din urmă, decretul regal din anul 1872 a desființat definitiv breslele, chemînd la viață, în locul lor, corporațiile meșteșugărești¹⁴³.

*

¹³⁹ A.I., Fondul breslei croitorilor, Registrele breslei din anii 1849—1871; vezi și procesele verbale ale ședințelor și hotărârile diferitelor bresle după 1848.

¹⁴⁰ A.I., Fondul breslei fierarilor, Registrul breslei din anii 1768—1871, procesul verbal al ședinței din septembrie 1850.

¹⁴¹ A.I., Fondul breslei aurarilor, Acte din anii 1851—1858.

¹⁴² Szádeczky Lajos, *op. cit.*, I, p. 170—171.

¹⁴³ Ibidem.

Paralel cu apariția și dezvoltarea germenilor capitalismului, precum și cu descompunerea modului de producție feudal, are loc destrămarea sistemului de breaslă, formă îngrădită a producției meșteșugărești, născută pe solul orînduirii feudale și legată prin interesele ei de structura socială a feudalismului.

Meșteșugarii breslași, care simțeau tot mai mult criza sistemului de breaslă, folosesc diferite metode pentru a se apăra, pentru a evita criza ce-i amenința: limitarea numărului membrilor breslei, obligația pregătirii unei lucrări de măiestrie grele și costisitoare, taxe ridicate pentru intrarea în breaslă, intensificarea exploatării forței de muncă a calfelor prin prelungirea orelor de muncă, mărirea cantității de muncă ce trebuia efectuată într-o unitate de timp determinată, scăderea salariilor etc.

În realitate, prin aceste metode se prelungeau anii formării profesionale, anii de călfie. Calfele care nu puteau trăi din leafa lor și nu-și puteau întreține familia, au fost nevoite să caute a-și asigura existența în afara producției breslașe, să lucreze în taină, făcînd astfel concurență meșteșugarilor breslași, fapt care în fond contribuie la subminarea sistemului de breaslă. Așadar, pe de o parte breslele luptă împotriva oricărei concurențe, pe de altă parte însă, prin metodele folosite ele însele crează elemente ale concurenței.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, calfele care nu pot obține calitatea de meșteri se apropie deja în fond, prin condițiile lor de viață, de proletariat. În acest fel, în perioada destrămării breslelor, vechile relații patriarhale dintre meșteri și calfe se transformă tot mai mult în relații între muncitori și patroni. Relațiile bazate pe învățarea meșteșugului sînt tot mai mult puse în umbră de factorii unei exploatare sistematice. În relațiile acestea din urmă, element hotărîtor devine salariul.

Schimbarea situației calfelor, timpul de muncă exagerat, salariile care abia atingeau nivelul minimului de existență și restrîngerea mijloacelor de subsistență au dus la dezlănțuirea luptei calfelor împotriva meșterilor breslași. Mișcările, „grevele“, diferitele forme de luptă urmăreau în primul rînd mărirea salariilor, îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă. Aceste mișcări „...exprimau deja oarecare deșteptare a conștiinței: <calfele> începeau să piardă credința străveche în imunitatea rînduielilor care-i striveau, începeau... să simtă necesitatea unei împotriviri colective“¹⁴⁴.

Manifestările înfățișate ale calfelor din breslele clujene ilustrează cu prisosință aceste începuturi de conștiință, în anii premergători și imediat următori revoluției din 1848.

M. BUNTA

¹⁴⁴ V. I. Lenin, *Opere alese*, 1954, I. p. 157.

DIE LAGE UND DER KAMPF DER CLUJER ZUNFTGESELLEN IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES XVIII. UND DER ERSTEN HÄLFTE DES XIX. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Gleichzeitig mit dem Erscheinen und der Weiterentwicklung kapitalistischer Wirtschaftskeime und der Zersetzung der feudalen Produktionsweise beginnt der Verfall des Zunftsystems.

Die Zunftmeister wenden verschiedene Methoden an, um der Krise, die sie bedroht, vorzubeugen: Beschränkung der Mitgliederzahl einer Zunft, Verpflichtung der Anfertigung eines schweren und kostspieligen Meisterstücks, hohe Eintrittstaxen, verstärkte Ausbeutung der Arbeitskraft der Gesellen durch Verlängerung der Arbeitszeit, Vergrößerung der Arbeitsmenge, für eine bestimmte Zeiteinheit, Herabsetzung der Löhne usw.

Praktisch wurden durch diese Methoden die Jahre der beruflichen Ausbildung, die Gesellenjahre, verlängert. Die Gesellen, die von ihrem Gehalt nicht leben und ihre Familie nicht erhalten konnten, waren gezwungen, sich ihr Dasein ausserhalb der Zunftproduktion zu sichern, heimlich zu arbeiten, so dass auch sie den Zunft-handwerkern Konkurrenz machten, ein Umstand, der wesentlich zur Unterhöhlung des Zunftsystems beitrug. Also kämpften die Zünfte einerseits gegen jedwede Konkurrenz, andererseits jedoch schufen sie selbst durch ihre Methoden Elemente der Konkurrenz.

In der ersten Hälfte des XIX-ten Jahrhunderts nähern sich die Gesellen, die den Meistertitel nicht erhalten können, durch ihre Lebensbedingungen im Grunde genommen schon dem Proletariat. Auf diese Weise wandeln sich in der Periode des Zunftverfalls die alten, patriarchalischen Beziehungen zwischen Meistern und Gesellen immer mehr in das Verhältnis des Arbeitnehmers zum Arbeitgeber um. Die auf Erlernung des Handwerks fussenden Beziehungen sind durch die Faktoren einer systematischen Ausbeutung immer mehr in den Schatten gestellt. Unter diesen Verhältnissen wird der Lohn zum entscheidenden Element.

Die Veränderungen in der Lage der Gesellen brachte ihren Kampf gegen die Zunftmeister zum Ausbruch. Die Bewegungen, die „Streiks“, die verschiedenen Kampfformen verfolgten in erster Linie die Erhöhung der Löhne und die Verbesserung der Lebens- und Arbeitsbedingungen.

Die obenangeführten Vorgänge, die sich auf Dokumente des Staatsarchivs Cluj und des historischen Archivs der Akademie (Filiale Cluj) stützen, beleuchten zur Genüge die Anfänge eines Klassenbewusstseins in den Jahren vor und gleich nach der Revolution von 1848.